

Otakar Skýpala:

Záležitosti moravské.

Letos nebyla Morava oddána svému obvyklému prázdninovému klidu. Vlny z posledních voleb říšských vzrušily značně život veřejný a výsledky těchto byly příčinou, že i po volbách zůstala politická veřejnost krajně napjatou a jednotlivé strany politické k uhájení svého stanoviska vyvinuly větší úsilí po volbách nežli před volbami.

Nedá se upřít, že výsledek volby překvapil svou nepříro-zeností a že kvalifikace moravského poselstva jest ještě horší nežli byla minule.

Morava je zmítána dvěma proudy: z jedné strany klerikalismem a z druhé strany sociální demokracií a žádný směr není pro Moravu zdravým. Nepřinese u nás nápravy římský klerikalismus se svým protikulturním stanoviskem, stejně však třídní stanovisko sociálních demokratů nemůže přispěti ke konsolidaci poměrů, k nápravě hospodářských i veřejných zájmů.

Jest jen politování hodným, že vrstvy střední, inteligence, nedovedou si uhájiti vůči těmto směrům svého stanoviska a svým sklonem jednak ke klerikalismu, jednak k sociální demokracii ztrácejí pevné základny pro své zájmy, pro své programy, jakož i pro potřeby všeobecné důležitosti.

Příčin tohoto zjevu je několik. Předně naprostá nechuť velké části inteligence k politice, ještě však více její neschopnost k práci politické. Jest velkým omylem, domnívati se, že inteligence nepotřebuje výchovy politické. Naopak jest úžasné, jak nepatrně

je politicky vzdělán a uvědoměn náš nynější dorost mladé inteligence a důsledky toho jsou dnešní jeho lhostejnost k záležitostem veřejným.

Uvážíme-li pak dále vzájemnou nevraživost jednotlivých politických vůdců našich stran tak zv. měšťáckých a to nikoli mezi jednotlivými stranami politickými, nýbrž v mezích každé strany zvlášť, nedostatek zájmu i píce pro drobnou práci organizační, nedostatek pohotovosti — jest docela snadno pochopitelné, proč někteří politikové se věší na záda klerikálům, druzí soc. demokratům, anebo dle okolností jednou těm a jednou oněm.

Řeč je to nezdravý stav. Zájmy hospodářské nás nikdy nesmějí úzce spojit s třídním stanoviskem soc. demokratů a zájmy kulturní nás nesmějí vésti ve spojení s klerikáli.

Již vzhledem k posici národnostní.

Morava bude ještě dlouho potřebovat scelující práce národnostní, která se musí zračit i v politice. Ještě jsme nedobyli ujařmená města moravská, ještě nemáme obchodních komor, silniční výbory jsou leckde v rukách německých zbytečně, otázky školské, menšinové — ty všechny volají po práci politické uvědomělé, rozumné a klidné.

Je potřebí zdravé agrární politiky, je potřebí ochranné politiky živnostenské, povznesení dnešního stavu úřednictva, učitelstva, je třeba starati se o rozvoj průmyslu na Moravě, je potřebí pracovati k sociálnímu povznesení vrstev dělnických, nikoli však na základě stavovských a třídních stran, nýbrž v rámci celkové a jednotné politiky, která by netříštila, nýbrž spojovala a která by nebojovala samými hesly, o něž se vede vášnivý boj, a pro které každý věcný postup je znemožněn.

Dlouholetá devisa pokrokových lidí moravských byl protiklerikalismus. Samozřejmě. Řeč je ještě samozřejmějším je, že v otázkách kulturních nutno soustředění všech protiklerikálních směrů. Ale pro politickou stranu pouhý protiklerikalismus nestačí.

Býti protiklerikálním není ještě politickým programem a jestliže strany politické, jak se to stalo u stran pokrokových, sází svou práci i program pracovní pouze na protiklerikalismus, nemohou vykazovati úspěchů, ani v boji protiklerikálním. Řeč je v tom je příčina dnešního stavu, že čím více bojujeme proti klerikalismu, tím více on roste a organizačně sílí.

Strany protiklerikální musejí vykazovati i živý zájem a opravdovou práci pro hospodářské otázky jednotlivých vrstev a pak mohou očekávati, že tyto půjdou s nimi i v otázkách kulturních a protiklerikálních a nikoli naopak.

Ta strana bude mít na Moravě budoucnost, která bude pracovat pro její hospodářské zájmy, která znovu zorganizuje veřejnost moravskou k zápasu s Němci, k dobytí nových posic národnostních.

Jestliže tomu se věnují střední vrstvy pokrokové, tedy nebude Morava zmítána demagogií klerikální ani soc. demokratickou a na Moravě bude se zdravě žít.

Ale předem musejí přestat věčné a unavující zápasy o principy mnohdy velmi pochybné, za to třeba více praktického smyslu pro potřeby dne, více vzájemné úcty mezi jednotlivými pracovníky, více zájmu o věc než-li o osoby.

Že i vůdčí politické osobnosti syty a znaveny jsou osobními spory, strannickými zápasy vzájemnými mezi občanskými stranami, dotvrzuje výrok profesora Masaryka na schůzi v Praze. Naznačil, že spojení strany státoprávní s pokrokovou bylo by možno programem a vadí tomu jen osoby a organizace.

Po téměř čtvrtstoletém vysilujícím boji se tedy strany scházejí v poznání, že jsou si programově shodny a jen osoby vadí. Ale to je naše bolest v celých dějinách politických v době minulé i dnešní.

Strana Stránského i Kramářova i Masarykova i Hajnova i Udržalova i Klofáčova by se na programu jistě shodly, ale vůdčí osoby se musejí hašterit tak důsledně a vytrvale, že nám věc uniká pod rukama. Dříve to byla rodina Grégrova proti Riegrově, dnes všeci proti všem. Masaryk svým výrokem odhrnul opět kousek clony z našeho života a bylo by dobře, kdyby jeho postřeh měl vliv nejen na poměry obou jmenovaných stran, ale na celý život náš veřejný.

A zejména na Moravě je třeba konsolidace práce, osob i poměrů. Nevoláme po splynutí stran, ale určitá jednotná linie i v politice jistě by se docílit dala mezi středními občanskými vrstvami na základě hospodářských a národnostních našich potřeb.

Zvláště nyní před volbami. Nedospějeme-li k rozumné dohodě občanských stran v čas, bude příští zemský sněm opět tak rozvrácený a pro nás bezvýznamný jako je nyní.

Dr. Mil. Hýsek:

Frant. Vymazal.

K sedmdesátinám.

Mladá literární generace moravská byla v letech šedesátých rozpoltěna ve dvě skupiny, jež přesně ohraničovala jména míst, kde žila: v Olomouci stále ještě planulo slovanské nadšení roku osmačtyřicátého, jehož směr určila činnost Šemberova, v Brně však již dohořívalo, hašeno stále rostoucím vědomím velkoněmeckým, propagovaným rozhodujícími úřednickými i literárními činiteli. Ani tam ovšem ještě nevymizelo docela, ale stále více se vzdalovalo jasných ideálů Kollárových, jejichž působivost se ztrácela pod mlčením Nár. Jednoty a postupem Jednoty katolické. Fr. Vymazal jest z této druhé družiny. Přišel do Brna jako malý hoch studovat na gymnasii za otcovský podíl, jenž mu připadl po předčasné smrti rodičů z peněz, utržených za prodaný rodný statek na Hané, a Brno se mu stalo domovem na celý život. Jako hoch čítal dobrodružné knížky lidové, v Brně mu k srdci nepřirostl žádný z profesorů ani žádná z věd, a mladý gymnasta se nerozpokoval před maturitou náhle ukončit studia a žít dle své vůle a svých zálib, sám sobě vůdce a rádce.

Tato první léta samostatné činnosti jsou u něho vyplněna jak starostmi o život, tak odvážnými rozběhy za literárními metami; mladičká spisovatel bez určitého cíle, autor, jenž cosi chce, ale jemuž nitro nediktuje směr všeho úsilí, kompromisuje s potřebami vydělkářských nakladatelů a čtenářských zálib, překládá jim z němčiny bezcenné kalendáře a romány, a překládá je narychlo a špatnou češtinou. Tlusté svazky přeložených románů, jež pražská kritika prudce odmítala, živily však jeho spisovatelské sebevědomí: v několika vlastních kritikách, jež napsal do brněnské »Besídky« o stejně bezvýznamných publikacích moravských, vášnivě se snaží vniknouti do podstaty románů i četby lidové, ostře protestuje proti špatné češtině překladů a žádá při každé knize, aby byla plodem opravdové práce a talentu. Při tom však sám ještě překládá do Mor. Orlice politické projevy, ochotně přejímá redakci odborně vzdělávací »Obce« a potom satiricko-politického časopisu »Veselé listy«.

Ale již tehdy se začal obírat jazykozpytem. Jako domácí učitel studentů byl nucen si všimati všech věd a přemýšleti, jak nejsnáze možno s nimi seznámiti žáky. Tu sáhl po Boppovi a Miklosichovi, poznal z nich mohutný rozvoj moderní filologie,

její důležitost pro praktickou znalost řečí a již v referátě o mluvnici Mikešově naznačil program svých příštích prací: bez ballastu dovést vybrat z nových výzkumů vše, co je nutno, nalézt nejpřístupnější cestu k pochopení jazykových základů a stavěti pak na nich; polské povstání, jež obrátilo k sobě zraky celé Evropy, a ruská pouť českých politiků ho nejprve přivedly ke slovanským jazykům, a tak Vymazal, překladatel povídek a románů, vydal již v polovici let šedesátých snadnou ruskou učebnici, slabikář.

Po reorganisaci Matice Moravské, když byla založena první moravská česká gymnasia, nastal v Brně nový život vědecký. V Brně žilo několik dobrých pracovníků, zvláště filologů, a celé toto ovzduší působilo na Vymazala. Zatím co sedal nad korekturami Moravské Orlice a ještě pokračoval v pracích, diktovaných potřebou žití a náladou doby, zatím co seznamoval se s novými mírami a váhou, s novou ústavou i s oblíbenou svou trigonometrií, zasahoval šťastně i do nového literárního ruchu. Redakce belletristické »Besedy«, dva svazky »Slovanské poesie«, svazek ruských pohádek a české překlady, roztroušené po časopisech, měly dobrý vliv na literární nadšení mládeže; zejména anthologie ze slovanských básníků, ve které vystoupil jako taktní a obratný tlumočník ruských básní bohatýrských a lidové lyriky, vzbudila radostný rozruch v celém českém světě a vyvolala Nerudova vřelá slova uznání. Vymazal se jimi objevil jako dobrý organizátor, jenž dovedl kolem sebe seskupiti celou moravskou obec spisovatelskou; že jeho práce neměla trvalého výsledku, zavinila prostřednost jeho okolí. Záhy se také obrátil jinam.

A tu člen generace, od níž se lišil právě nedostatkem slovanského vědomí, stal se náhle nejvýznamnějším propagátorem literárního panslavismu, jak ho nazval V. Jagić, četnými svými mluvnicemi slovanských jazyků, vydávanými od konce let šedesátých. Šel jimi cestou, již naznačil před léty. Vymazal není samostatný vědecký badatel, ač se často dotkl některých filologických problémů a ač je snadno pronikal; jest taktní a prozíravý gramatikář, který své mluvnice psal v době nedostatku českých učebnic pro školy a soukromou potřebu. I jeho vydání Rukopisů s výkladem bylo vyvoláno zájmem veřejnosti, které nezůstaly z denních listů utajeny nové spory o obě domnělé památky. Cenu těchto mluvnic, psaných česky i německy, ruské, polské, chorvatské a slovinské, určil znalec nejkompetentnější, Jagić: byly to nejlepší tehdejší učebnice, založené na důkladných znalostech odborných. — Během let se Vymazalův zájem konečně úplně odsunul od vědy k methodě snadného podání.

Tak vznikla řada jeho příruček »snadno a rychle«, v nichž přešel od jazyků slovanských ke všem téměř řečem evropským, moderním i starým, a od nich i k cikánštině a hebrejštině. Cíl jejich naznačil již titulem i krátkými větami, jež vypisoval z knih i novin a jež zapisoval při náhodných hovorech: snažil se pomoci začátečníku v nejobyčejnějších potřebách životních mezi cizinci, vysvětliv výslovnost a mluvnicki. Obliba těchto sešitků, jejichž cenu vědeckou příznivě posoudil na př. prof. Smetánka, svědčí o správnosti Vymazalovy metody. Nechce ovšem naučiti úplně, běží mu jen o nejnútnější potřeby na cestách, nikoliv při četbě nebo studiu. Proto jsou často jmenovány v českých cestopisech a proto byly nejednou napodobeny.

V poslední době Vymazal, bývalý horlitel pro literární panslavismus, zastavil se konečně u němčiny. Jako vždy byl k tomu přiveden vývojem českých poměrů. Žije v Brně poznal již před léty nutnost, aby si oba národy v našich zemích žijící rozuměly. A tudíž píše nejen nové a nové učebnice němčiny, pro začátečníky i pokročilé, v nichž seznamuje s neznámou řečí »snadno a rychle« za několik hodin a jimiž se stal známým i nejprostšímu venkovanu, služce a dělníkovi, nýbrž i pro Němce učebnice češtiny. Jimiž tiše působí, zapomenut politiky »velkých linií«, nejlépe pro vyrovnání česko-německé; kdyby byla starost rozhodujících činitelů o toto vyrovnání opravdová, nemohli by přehlédnouti Vymazalova díla a odměnili by ho za ně vděčně.

Ale kdo dnes dbá o starého, poloslepého a hluchého samotáře, jenž sedá celé dny v zapadlé brněnské kavárničce nad skleničkou špatného vína, vypisuje z novin, přemýšlí, jak ještě mnohé zdokonalit, jenž nemluví, ale pracuje? Jen některý bludný chodec k němu zapadne. A Vymazal filosofuje. Stal se nakonec z překladatele a filologa filosofem. Ne znalcem teorií. Jemu filosofie přešla do krve a je cele jeho. Dívá se na svět a na lidi a říká si svérázné postřehy, odvážně a vtipně definuje a směje se lidskému shonu, i kandidátům poslanectví píše návod »snadno a rychle« a ve svých »Zrncích« na nikoho nezapomíná. Byla by vděčná práce systematicky uspořádat a vyložit aforistické jeho poznámky; snad tak učiní budoucnost a snad potom se bude o Vymazalovi psát i v dějinách české filosofie. A budoucnost také rozhodne, který směr všestranné jeho činnosti byl nejvýznamnější; dnes jen víme, že významné byly všechny již proto, že všechny rostly z potřeb našeho života.

Shledání.

Noční výjev. Z pražských črt. Napsal Josef K. Šlejhar.

Někdy hodně po půlnoci byla to již pouhá pustá vřava. Totiž bylo-li by možno nazvati takto již to, co dalo se také před půlnocí a bylo-li by i možno stupňovati to ještě více. Ale lze ve věcech života, zvláště těch nejhorších, stupňovati vše a jakkoliv: není-li nic tak dobré, aby nemohlo býti lepším, bývá to právě to zlé, co stává se obyčejně ještě horším. Vřava předpůlnoční stala se tedy po půlnoci ještě pustější, jaksi infamnější, sveřepější a cyničtější! Válelo se oblastí této místnosti cosi jako těžká černá zmrzlina, z níž zdál se šplýchat čpavý hnus, jako smrdutý výlev pomejí. Avšak chvílemi zase jako by najednou tupá mrákota únavy a vyžití všeho obestřela smysly a hrdla všech těch, kdož takto přišli sem trávit svou noc, své životní chvíle, o jejichž nejbezuzdnější utracení se tu jednalo, jako by kdykoliv mohly býti znova nahrazeny a nemělo jim býti nikdy konce; a kdož přišli sem hledati svá vyražení a svá dobrodružství, svá skonejšení a svá zadostučinění trávíce takto ostatně a naplňující své životní chvíle ponejvíce noc na noc, ba mnozí ze zdejších účastníků takto po celé své žití, ba někteří i s generace do generace . . .

Byla to noční knajpa z nejhorších, nejpustějších a nejhnusnějších, co jich chovala tato zářivá skvělá Praha se svou poesíí a historií, se svými památkami, paláci a budoáry, se svými obdivovanými panoramaty. Brloh, jáma — cos z jejího dna úkladně číhajícího pohlcujícího, hrozného, ba právě tak nejvhodnějšího k utápění poslední špetky lidskosti, poslední její důstojnosti a víry, posledního jejího smyslu a citu, posledního studu, jenž tu již neměl dávno pamětníka a neměl tu také místa. Vydáte-li se již přece sem, odvážíte-li se toho, zanechte vši lidskost, víru, cit a stud kdes venku bázlivě zastrčenou a choulící se daleko odtud v noční temnosti, aby zatím na nás čekající s dostatek mohly hořekovat a zoufat nad člověkem, nad lidskostí, jež propadla tomuto spuštění: zanechte všeho venku, co k lidskosti vaší náleží, aby vyčkávajíc, mohlo se vás opět dočekat, jestli se dočká! Jenže zdálo se, že tady uvnitř nikdo nehořekuje, nezoufá, každý že oddává se tady panující vřavě hnusně šplýchavé a oblévavé a jako žravý polyp jakýmis neviditelnými chapadly se zmocňující všech smyslů v unášivé strašné rozkoši, v níž veškerá lidskost zaniká. Dlely tady se svými kumpány nejhorší nevěstky z tohoto velkoměsta, ony bytosti, které značí

nejhorší kal ženství, ponechávající veškeru zvůli své nahotě, kdykoliv zachtělo se jí v nestoudné vyzývavosti ukázati na pospas mužské zběči, tady zúčastněné a cloumající sebou okolo nahoty této. Rozsazeno bylo vše kol stolů, žvouc, pustě se objímajíc, někteří v tomto sdružení svalili se kams pod stůl, chvíli tam vytrvajíce, aniž kdo proti tomu cos namítal. Nebyloť věci, jež by tu nebyla přípustna, nad níž by se tu byl kdo pozastavil, nebyloť i záležitosti, která by se tu nemohla dojednatí, nebyloť důvěrnosti, jež netroufala by se tu odestřítí, odbývalť se tu jediný hnus sebezpečekónávající lidskosti, dostihující tu svých nejhorších etap . . .

Pestrá, zmícaná jakás hadrovina, s podstatou čehos ohavného, co lpělo na ni a zdálo se utajovati v sobě jakous zžiravou nákazu a jizlivé zlořečení, visela nad jediným oknem v čele této místnosti, sloužíc mu za záclonu. Stěny polepeny byly odřenými tapetami s toutéž na nich lpějící zžiravou nákazou a hnusnou pustotou odchlíplými, za nimiž mohlo se ukrývat moře štěnic a švábů a také ukrývalo, z nichž však nic neodvážilo se celkem ukázati, dokud poslední světlo nezhaslo, dokud poslední hosté neodešli, jako by se ona neřest bála objeviti před touto jinou neřestí lidskosti, daleko hroznější a ohavnější; i od těchto stěn zdálo se odrážeti ono jakés jizlivé zlořečení, které zahrává si se svou vírou a důstojností. A obrazy ve zčernalých, masivních, otlučených rámech, zavěšené na tyto stěny, jako by přebíraly ve svůj obsah a své představování něco z toho, co dělo se dole pod nimi; i z nich číselá ona zžiravá nákaza a zlořečení . . .

Místnost sama byla nepoměrně dlouhá, z jejíž jednoho konce nebylo lze jaksi dobře dohlédnouti konce druhého, zvláště oblaky kouře a par, mohly se tu dobře tvořit jakés od sebe separované oddíly společnosti, mohly se tu jedny ohavností odbývati nerušeně a jako ukryty před ohavnostmi druhými, i kdyby již jim bylo potřeba tohoto jakéhos skrytí a odloučení a kdyby i vůbec vyrušovati se nějak daly. Stolků zdálo se bezpočetně v této předlouhé místnosti, řadily se v obou průčelích a podle obou stěn, některé již byly prázdné, se čpící hnusnou rozlitinou, již nikdo nestíral, zejíce takto mezi ostatními, za nimiž bylo plno života, třískalo se a řvalo, jako opuštěné zaniklé výspy v hrozné orgii.

Masivní nezbytný kulečník, z oněch, které mají vzhled předpotopních netvorů, nějak přiměřený a uzpůsobený svému okolí, stál uprostřed, omlácený, s potahem odřeným, jako prašivým, hrubými stěhy spravovaným; v tu dobu již ani jediná postava nemotala se s tagem kol něho, na hru bylo vše již

příliš opito, dávno již tu dohráno; tu dobu jako by jednalo se již o jediná svá poslední dovršení života zde, která také v jakéms zrádném nepostihlém ploužení zdála se nadcházet.

Z jednoho místa jaksi zpupně vysunutého v popředí rozřinčela se občas jakás jarmara, orchestrion, ta pustá věc naší doby, která svými zvuky jakéhos rozpoutaného brutálního cynismu tak nevyrovnatelně se hodí k ohlasu života v místnostech, které ji hostí; celkem velmi často rozpoutala se celou místností tato brutální cynická vřava z útrob této věci, v jejímž doprovodu řvalo to z útrob ostatních.

Střídavě s touto hudbou spustila muzika jiná, odkudsi z kouta nějak ostychavě stranou odsunutého; snaže se co nejvíce nikomu nepřekážeti, krčil se stoleček, nad nějž vystával muž nápadně bílé, jako mázdřité tváře, příkře oholené, s hlavou tragéda, jenž obdán jakous uměleckou nápadnou posou — patrně jediná mu zbylá reminiscence z dob bohorovných aspirac genia a zašlé jeho slávy — a snaže se vzbuditi co nejvíce pozornosti, rozehrál se na své kvikavé a jako ochraptělé housle po několika nábězích kulhavé virtuosity, načež k jejím kobrtavým rytům přidaly se ihned výškvěky silně zaškracené křídlovky jakéhos hrbáčka, ztrácejícího se za svým stolkem téměř zúplna, a monotonní pobrnkávání kytary jakéhos bezzubého, dávno odumřelého staříka. Bylo cos neznatelně bizarního, komického, chvílemi však až ve strašnou zívavou unylost přecházejícího v tomto nezvyklém sdružení k sobě nenáležících nástrojů, jež jako by byla svedla dobrodružná náhoda jakéhos vymýcení z ostatního života. Avšak i toto sdružení jako by tak dobře, zvláště hodilo se k všemu tomu ostatnímu. A také hned se zvuky těmito rozhoupalo se to celou místností, provalujíc se jako změk hnusně splývající živé masoviny, rozhýčená, rozpačená těla otáčela se a vinula vespole v neznatelných posách rozpoutaného zvířecího dychtění, jemuž neklade se žádná mez a žádná vůle mravní. Tancovala tu vespole nejhorší sběh lidskosti . . .

Tu dobu někdy po půl noci čím dále však ve větších, odlehlejších přestávkách vynášela se nad svůj stolec bílá umělecká hlava, jejíž aspirace a sny genia přivedly to na dráze umění až sem, a čím dále větší mezery promýkaly se tancující změtí jejíž připovídání si již vázlo, byvši ostatně dávno dorozuměno, čím dále tíživěji skličovaly smysly mrákoty opilství a vyčerpání sama sebe. A jako by i zase jednalo se tuto o jiná ještě dovršení života zde, které v onom jakéms zrádném nepostihlém ploužení zdálo se zřejměji nadcházet a že také najisto nadejde, nacházejíc se tu ostatně již co nejbliže. Jaksi, že je všeho dosud ještě

málo a že lze nadíti se tu ještě něčeho zcela jiného, mimořádného, o co by se tu usilovalo . . .

Nesmírně otlá ženština s provalujícím se nemotorným voletem, zlobivě chrčíc a celá těžkopádně se zmítajíc, u obličejů zduřelá, jako rosolovitá, seděla v kredenci. Číšnice takové splihlé, samé to ztroskotané bytosti, patrně vybrané z řad nevěstek, když již nehodily se k této kariéře, plouhaly se řadami stolů, u nichž sípavá, rozchraptělá jejich hrdla zlostně projednávala své věci se svými odběrateli, leckdy znesnadněné, avšak posléz po nějakém křiku vždy zase přivoděné k dorozumění. Někdo vytrvale již hodnou chvíli mlátil na stůl, aniž to komu překáželo. Ostatně k vůli horším výtržnostem provlékal se místností, všude jsa přítomný, vždy pohotový k zasažení a to bezohlednému a nehoráznému člověk obrovský, s buldočí povyceněnou tváří, s řežavě smýkavými očima, s nímž v ohledu neústupného nedorozumění stran placení a oněch horších výtržností nebylo žertů.

V tu dobu popůlnoční byla to již tedy pouhá pustá vřava. Pozvolna však řidnoucí odcházejícím sdružením za sdružením, ale ve zbytcích svých, jakéms to zhouštění kalu lidskosti, stávající se tím pustější, bezuzdnější, v jakés cynické intimitě sobě odevzdanější. Se svými kumpány vytrácející se ženštiny s hrozným výrazem ve ztemnění svých jakoby leptavých uhrančivých zraků, svou řemeslnou vášní zažíhajících se jaksi ve smysly, otáčely se vítězoslavně po zanechávaných svých družkách, jimž nedostalo se ještě zajištění nocležníka, a které jakoby se žádostivou výčitkou je vyprovodivše, potom tím zuřivěji, neodbytněji jaly se dotíratí na tu mužskou zběh, uprostřed níž seděly, od nichž dalo se něco očekávati. — Chvillemi jako u náhle rozzužené exaltaci začalo se o závod třískati do stolů, dupati o zem, až vše v místnosti této se otčásalo. Vyblabolily divoké popěvky a odkudsi ze zrdoušení sama cynismu a rozběsnění zpustlosti duše vydíraly se ony vzkřeky, jimiž jakoby byly odnášeny poslední zbytky pomnění, lidskosti.

Stanislav K. Neumann:

Villegiatura.

Žár vedra zlatého po stráních stéká k řece
jak olej vařící starými trychtýři;
ve žhavém poprašku skal snědé leží plece
a lesy ztrnulé v svém němém krunýři

se časem zachvějí, jak smrt by na ně sáhla . . .
A zdá se, že již již kdes jiskra zablyskne,
a plamen vyletí, a ohnivá a náhlá
veselost požáru své heslo zavýskne . . .

To léta parného a zastavené vláhy
den nemilosrdný vše stápi v suchý var.
A v těsném údolí žhnou kolejnice dráhy
u řeky vychrtlé, a mlčelivý zmar

se zdá, že se stráně do pustých ulic kráčí,
do mrtvé dědiny, jež sluncem zalkla se.
Jen bílý husí mrak se potácí a máčí
v blyskavé zátocce jak v ryčné oase,

a drsné fanfáry své s marnou zuřivostí
vysílá k nebesům, jichž rozpálený chvost
vše smetl do stínů, kde líně, bez bolesti
se rodí ospalá a vlažná smyslnost . . .

Na místě zmaru teď jde Eros po dědině:
je příliš otlý a s křídly bez peří,
má kocovinu zlou po těžkém včera víně,
jen nerad zafuká tu a tam u dveří.

Jde Eros dědinou, jež sluncem zaplavena,
své šepce poselství u dusících se chat.
Neb každou pod střechou nejedna leží žena
sytá a ospalá jak odpolední had,

kvas těla horkého po loži rozložila
ve vlnách umdlených a z prádla kypících,
stud kamsi na židli se šatem odložila,
snů jemná lascivnost v ní drobný budí smích . . .

Toť chvíle smyslná je pro manželky vratké,
jež z nudy vymýšlí si radost aventur,
toť chvíle smyslná i pro dívky sladké,
předčasnou zralost vnaď a příliš dobrý žír,

pro všechny semitské ty nakynuté ženy,
tu chloubu kramářů ze starých uliček . . .
A v bílé sednici, než zdřímnou zmalátněny,
ohnivě fiktivní je znásilňuje rek . . .

Jaký význam mohou míti pro nás oslav y reskriptové?

Dr. H. Traub.

Dne 20. září t. r. stáli jsme ve znamení čtyřicátého výročí královského reskriptu z roku 1871, jímž se slavnostně prohlašuje: »Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám i předkům Našim propůjčila, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.« Nechceme tu rozebírat příčiny, proč došlo a vlastně za daných poměrů musilo dojíti k zmaru tak silně započatého českého vyrovnání, na koho spadá vinā za to a pokud byli Čechové sami, třeba s bona fide, spoluvinnými. Jaká byla vývojová linie české politiky od vyrovnání rakousko-uherského? Když se roku 1868 pokoušel člen ministerstva »občanského«, Moravan Giskra, provésti smír a narovnáni s Čechy po přání panovníkovu, tiskoví mluvčí čeští, staročeský »Národní Pokrok« stejně jako mladočeské »Národní Listy« vyslovily se naprosto odmítavě. »Národní Listy« napsaly v čís. ze dne 20. června t. r.: »Nechť i po odstoupení nynějšího ministerstva by zřízeno bylo jakékoli ministerstvo cislajtánské, a byť by i takové ministerstvo skládalo se ze samých historických velkostatkářů českých, narovnáni s Čechy nikdy se mu nemůže podařiti, neboť odpor Čechů čelí proti Cislajtánii. Národ český nedá se usmířiti jinak, než uznáním koruny České v té míře, jak uznána koruna Uherská.« A v témže duchu a smyslu vyzněla státoprávní deklarace ze 22. srpna t. r. zdůraznivši, že vstoupením do rady cislajtánské byli by poslanci většiny země tuto oktrojirku pro zemi a národ svůj vskutku přijali a tak tyto fakticky zbavili práva rozhodovati již o sobě samých.

Roku 1870 prohlásil ještě Fr. Palacký ve vídeňském časopise (»Die Reform«) se vši určitostí: Žádati po Češích, aby vstoupili do t. zv. říšské rady, jest tolik, jako chtějí zničení a konečné splynutí Čech se státním útvarem, který jest tak novým a netvorným, že nedovedli nalézt pro něj dosud ani přiměřeného jména.

Z tohoto jedině správného hlediska znamenaly fundamentální články, které se staly kamenem úrazu, rozhodný ústupek zástupců českého národa, neboť se jimi činila v porovnání se státoprávní deklarací řada důležitých ústupkův a koncessí jak od-

mítavému dosud dualismu rakousko-uherskému, tak zvláště proti-
státoprávní ústavě prosincové.

Když Čechové r. 1871 po zmaru vyjednávání odmítli přítkě
obeslati radu říšskou a odhodlali se přes všechna protivensství
pokračovati v státoprávní opozici, nadešla záhy po vystřízlivění
neblahá doba resignace a holé trpnosti, která musila vésti dříve
či později nezbytně tam, kam vedla: do říšské rady. Byla to
česká Canossa? Uvědoměvši si těžkých chyb a nenahraditelných
ztrát, které si způsobili sami téměř dvacetiletým trpným odporem,
když se přes všechna jejich obrození a protesty jednalo v parla-
mentě vídeňském prostě bez nich o nich, Čechové vstoupivše po
tolika sklamaních a strádáních ve vyjednávání s hr. Taaffem,
jenž vystřídal vládu Auersperk-Lasserovu, obeslati konečně roku
1879 říšskou radu. Ale za jakých okolností? Pohřichu tak učinili
stejně jako r. 1848 na počátku ústavního života rakouského jako
politici nováčkové, beze všech záruk — což pak znamenalo bez-
významné státoprávní ohrazení, podané ještě k tomu post festem
jakoby útkadem, jak dokazuje Řidánek v pamětech svých z doby
Taaffovy? — a jakých koncessí. Ať soudí se o pověstné »dro-
bečkové politice«, kterou provozoval za Taaffa Rieger — a ny-
nější doba je vlastně satisfakcí její — jakkolivěk, tolik je jisto,
že musilo dojít nevyhnutelně, a možno jen litovati, že tak pozdě,
po prohraném boji státoprávním vlivem nepříznivých okolností
k obratu od bezvýsledné a katastrofální passivity k činnorodé
práci pozitivní. Ale znamenal tento obrat od negace též opuštění
státoprávního boje a programu, vytýčeného Fr. Riegrem a Jindř.
hr. Clamem-Martinicem? Obesláním říšské rady změněno jest ovšem
bojiště, česká politika, šťastně uvedená do arény vídeňské, zdála
se nastupovati cesty schůdnější. Zda také výslednější? Kdož to
ví; přítomnost nám neskýtá jistě uspokojivé odpovědi a není nám
dáno předvídati budoucnost. Jakže formuloval Gustav Eim
program pozitivní politiky české?*)

Co však znamenají vzpomínky reskriptové, které oživila
a usoustavnila strana státoprávně pokroková? Můžeme se kdy
vrátiti — předpokládaje tak příznivé poměry, jaké nastaly roku
1871 a jakých nebylo dosud nikdy před tím ani potom — ne-
pravím k programu státoprávnímu, neboť toho se politické strany
české kromě sociálních demokratů dosud nevzdaly, ale k pro-

*) Bylo by chybou zastaralosti — napsal — jíti skrze státoprávní
program k národnímu, jest třeba zcela opáčně skrze národní pro-
gram jíti nikoli k starému státoprávnímu programu, ale
ke státnímu programu na poměry nové doby přízpůsobí-
lému.

gramu, jenž byl péčí Clam-Martiničovou vtělen do fundamentálek? V tom se mohou ovšem názory rozcházeti, ale tolik je jisto, že může nastati dříve či později — kdož to ví? — doba, kdy aspoň koncesse, kterých jsme mohli tehdy snadno dosáhnouti i přes všecken odpor a konečný zmar, budou moci býti realizovány i když se snad namítne, že jako propásnutý okamžik nevrátí se již. A proto mohou a mají míti oslavy a vzpomínky reskriptové velikou cenu výchovnou. Nejde o to, aby se oslavami nikoliv úspěchu, nýbrž kruté porážky, a to tím bolestnější, že přišla v době, kdy se jí vedoucí činitelé nejméně nadáli, budil jen český odpor a vzdor — ač by více sebevědomí nebylo nikterak na škodu — ani zneužívalo snad prázdných hesel k politické agitaci. Vzpomínky reskriptové, podávající obraz veškerého jednání o rozluštění české otázky od Belcrediho, třebaž že v nás budí hodně trpké a bolné pocity, mají přispívati nevyhnutelně k politickému vzdělání (a toho je u nás, zvláště pak mezi inteligencí — nezní to snad paradoxně? — nejvíce zapotřebí), abychom, vystříhavše se starých chyb a nezdarů, zaviněných nepravými a nevhodně volenými prostředky, dodělali se v politické práci kýženého konečně zdaru. Je pravda, že přes všecken velikolepý rozvoj národa českého po každé stránce jeho života i činnosti nemůžeme neviděti, že jsme od programu Riegrů, Palackých a Clam-Martiničů z r. 1871 ustoupili daleko za linii politickou, kterou jsme zaujali před 40 lety a že upadáme od té doby neustále politicky. Je to proto či přes to, že politika česká vstoupila na půdu neuznávané dříve a potírané ústavy prosincové? Ale uvažme na-proti tomu: Nevysilovala a nezmalomyslnila politika státoprávního odporu dlouholetým a bezvýsledným, protože příliš nerovným zápasem hospodářsky i kulturně lid, jenž trpně musil přiblížeti k tomu, jak se na jeho účet obohacovali a přiodívali v českých zemích jeho němečtí krajané? Vzpomínejme jen a hodně často reskriptu Hohenwartova a nejvýznačnějšího tohoto období jako nejvyššího vzestupu politického zápasu českého národa s Vídní; učme se tak z vlastních chyb a omylův stejně jako svých odpůrců a odmítněme tvrzení, že královský reskript a všechno, co s ním souviselo, jest »překonanou fází v dějinách politického života minulé doby«, jak by chtěl světu namluviti poloúřední »Prager Abendblatt« v čísle z 12. září 1911. Bylo už opravdu na čase, abychom se ze všech nezdarů a především z tohoto naučili, že je třeba pěstovati politiku důslednou, cílevědomou a vytrvalou. Čechové r. 1877 bláhově spoléhali, že císař bude oktrojovati korunovační sněm koruny České — za abstinence Němců ve sněmě českém a moravském jako za protestu Němců slez-

ských! — a zapomněli docela, že už před rokem, 18. září 1876, prohlásil panovník v audienci k zástupům českým soukromně, ale hodně určitě a srozumitelně: »Pánové, tolik vždy mějte na mysli: Oktrojovat nemohu a nikdy už nebudu. To praví Vám Váš císař a ne jeho vláda!« (G. Eim »Politické úvahy«).

A co učinili čeští politikové za Badeniho? Mohli věřit, že cesta, kterou k jich radě nastoupil Badeni jazykovými nařízeními, povede k cíli?

Byla vyslovena kdesi námitka, že je bezúčelno a spíše škodlivě než prospěšně rozdíratí znovu ránu vzpomínkami reskriptovými, jakoby pak totéž a větší nepoměrně měrou platilo pro výklady o Bílé Hoře a jejích následcích. Ale proti tomu třeba zaujmouti hledisko čistě historické. Známý Bedřich Nietzsche, jenž učí (srov. jeho práci »Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben«), že ten, kdo chce jednati, musí umět zapomenouti, co a jak kdy bylo, aby soustředil všechny síly své k tomu, co má teprve vzniknouti, byl v odporu k historii předstížen již starším filosofem německým Hegelem, který napsal v té věci: »Každá doba má své zvláštní okolnosti, je tak individuální stav, že nutno se rozhodovati z něho samého. V shluku světových událostí nepomůže všeobecně nějaké pravidlo ani vzpomínka na poměry podobné.« Naproti tomu třeba namítnouti: Nesmíme ovšem chtít aplikovati minulost politicky ani snažiti se stanoviti z ní budoucnost, neboť posuzovati hodnotu a cenu věcí jedině jich úspěchem nebo neúspěchem svádělo by nutně na scestí. Ač nelze z dějin učiti se pro určitý případ ani jich pomocí předpovědětí běh a vývoj událostí, studium historie — a zde platí latinské: *Historia vitae magistra* — skytá pro každého užitek veliký a trvalý, a to tím více, běží-li o dějiny vlastního národa. Případně napsal nedávno prof. Brandenburg v pojednání: »Kann der Politiker aus Geschichte lernen?« (v čas. »Vergangenheit und Zukunft«) a slova jeho platí stejně pro politiku jako pro každého obyčejného smrtelníka: Kdo chce pochopiti nějaký stav historický, musí se snažiti, aby poznal způsob a sílu činitelů, kteří jej stvořili, jakož i těch, kteří pracovali proti němu. A jen ten, kdo nabyt těchto vědomostí z historie, může teprve pak posouditi správně, které síly má posilovati a podporovati, které však musí stůj co stůj oslabovati a potírati, aby dosáhl určitého cíle, t. j. chce-li vykonávati na budoucí směr vývoje ve svém smyslu určitý vliv.

A proto jen hodně přednášek o reskriptu, ovšem věcných a střízlivých, učme se z nich opravdu mysleti a nezapomínati, ale pryč s každou sentimentalitou a resignací!

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla.

Zazn. K. Handzel.

Kdo se v čím čuje, sam se domacuje.

*

Lichotaře — Pambuh kaře.

*

Pane Bože s nebe, hleďme každý sebe.

*

Černa Ostrava, ale bily chlebiček.

*

Matě hlad jak menařova kura.

*

Dej pokoja pokojovi, to ti pokoj nic nězrobi.

*

V jazyku něni kosti, ohně se i vyprosti.

*

Spravedlivy člověk kychně tři razy.

*

Tluče se po městě jak zly haliř.

*

To budě kdysi, až budu vařechy kvitnuť.

*

Jak ma kdo obě nohy leve,
to tam lehko spadně.

*

Čas je, ale něni pohody.

*

Přišli stě jako soli pojčaf.
Darovanemu koňovi se na zuby nězahlida.

*

Radši ožralca ež nědbalca.

*

S čihijo koňa v prostřed mořa.

*

Hleda koňa a sedi na nim.

*

Vši a peníze lehko nabudě.

Jeden národ.

Všem, jimž utužení národní jednoty mezi předlitavskou a za-
litavskou částí československého kmene na srdci leží, a všem,
kteří sice odhodlaně, ale přece stále s jistým pessimismem a
obavami vstříc pohlíželi uskutečnění této idee, přineslo právě
uplynulé léto milé překvapení. Neboť zajisté bylo překvapením
svolání česko-slovenských porad v Luhačovicích, a uspořádání
sjezdu slovenské pokrokové mládeže v Hodoníně, který svými
výsledky a svými průběhem ukázaly, že spleťtý problém česko-
slovenské vzájemnosti blíží se svému rozřešení. Otázka tato dosud
neurčitě a jaksi platonicky projednáváná zařazena byla zmíně-
nými poradami mezi nejaktuálnější otázky veškerého našeho ve-
řejného života, stala se otázkou všennárodní, a jest tedy nyní po-
vinností celého našeho národa přivést ji ku konečnému rozřešení.

Chtějíce správně oceniti důležitost a význam těchto porad,
jest nutno uvědomiti si dosavadní vývoj poměru česko-sloven-
ského od tak zvaného odtržení jazykového až na nynější doby.
Po náhlém vzplanutí doby Štúrovské v letech 1848, od které
tolik si na Slovensku slibovali, a která tak nešťastně skončila,
jeví se v kulturním a politickém životě slovenském stále kle-
sání. Podařilo se sice tehdy škole Štúrově probuditi národní
vědomí slovenské z dosavadní ztrnulosti i vnést na Slovensko
myšlenkovou obnovu, což vždy nutno jí za zásluhu pokládati,
avšak vytvořiti individuální národní kulturu, která právě z ethno-
grafické massy tvoří národ národem, se jí přece nepodařilo.
Dokonce sám Štúr poznal brzy, jak klamné byly jeho předpo-
klady, když domníval se, že separací jazykovou prospěje probu-
zení a vývoji národnímu. Proto odvážil se ještě v pozdních letech
zoufalého pokusu vydáváním svého časopisu literárním jazykem
českým navrátiti se k spisovné řeči české a tím též k jednotě
národní. Však ani tu neměl zdaru. — Od oné doby duševní
a politický pokles Slovenska rapidně postupoval, nastala nová
situace politická, přišla éra Tiszova, s ní vzplanutí šovinismu
maďarského a doby neslýchaných útisků a brutality se strany
vlády, které zbavily lid slovenský poslední naděje na lepší časy.
Tehdy vláda uherská potlačovala na Slovensku všecken ruch poli-
tický, násilím oloupila Slováky o veškeré kulturní instituce, až
na konec po konfiskaci jmění Matice slovenské odvážil se tehdejší
ministrpředseda Stefan Tisza v parlamentě veřejně prohlásiti:
»Slovenského národa již není.« A nyní nastala doba resignace,

naprosté politické a kulturní pasivity a oddávání se fatalismu, což trvalo až do nedávných let. Zatím přišlo nové pokolení a přineslo nové potřeby, názory, nové touhy a aspirace. Tato nová generace nechtěla a nemohla se oddati hned v mládí resignaci a snažila se proto vzkřísiti na Slovensku nový život a vnésti trochu ruchu do mrtvého ticha pod Tatrami. Rázem však proraziti nemohla a zvolna sbírala své síly. Vždyť tehdy téměř všechna mladá inteligence slovenská podléhala maďarisaci a i pro zbývající pak část věrných rodu svému bylo nadmíru těžko emancipovati se od zhoubného vlivu kultury maďarské. A v těchto dobách bídy národní, kdy za vedení martinského vlivem dlouholeté resignace a nastalé vnitřní nesjednocenosti zavládla na Slovensku naprostá bezradnost, v níž nebylo ani idee ani cíle, počalo dozrávati tu poznání, že stav ten jest nadále nesnesitelný, že jakýs takýs obrat nastati již musí. Čekalo se jen na vhodnou dobu. Až tu konečně poslední politické porážky slovenské v loňských volbách, vzrůstající se ruch hospodářský a finanční na Slovensku, jakož i okolnost, že po létech, v nichž orgie nacionalismu maďarského za éry koaliční dosáhly vrchole, nastoupila vláda Khuen Hederváryho, která sice s takovou brutalitou proti Slováckům nevystupovala, avšak možnost obratu národnímu slovenskému životu příznivého naprosto vylučovala, vše to přesvědčilo je, že národní život lidu slovenského jest možný jen návratem k ideji jednoty česko-slovenské. Myšlenka tato na venek sice dosud otevřeně nevyslovená, avšak přece všude správně pochopená a uznávaná nabyla ve slovenské veřejnosti převahy a zřejmým dokladem obratu jsou právě uplynulé porady česko-slovenské. Nejsou tedy luhačovické porady a hodonínský sjezd jen uměle vyvolanými manifestacemi, nýbrž jsou přímo logickým důsledkem nastalých poměrů a výslednicí dlouholetého kvasu na Slovensku. V tom právě spočívá jich význam a důležitost.

Porady samy o sobě vymykaly se z rámce dosavadních obvyklých sjezdových porad. Jednání bylo vážné a věcné, referáty vynikaly obsažností a propracovaností a přímo zvláštností byla rozhodnost, která dodávala všem těm jednáním zvláštního rázu. Porady luhačovické, jichž účastnili se všichni staří vůdové a představitelé slovenské inteligence obou směrů, jednaly hlavně o možnosti a cestách kooperace česko-slovenské na poli hospodářském. Naproti tomu porady slovenské mládeže v Hodoníně nesly se více směrem kulturním, kladouce váhu na duševní probuzení lidu slovenského a obrodu jeho ve směru pokrokovém. Hlavním jich úkolem bylo dokumentovati kmenovou a kulturní jednotu moravského Slovácka s uherskými Slováky, a ježto mo-

ravské Slovácko jest integrární částí českého národa, tedy manifestovati národní jednotu česko-slovenskou. Obě tyto porady se tedy v podstatě doplňují. Obsah jednotlivých referátů na sjezdech projednávaných jest dostatečně znám z denních listů. Pro nás má největší důležitost myšlenka, která všechny tyto porady ovládala, totiž ideu kmenové jednoty a společné kultury národa československého, která přijata byla tu za základnu budoucí společné práce.

Nyní naskytne se nám otázka, jaký vliv a jaké účinky budou mít tyto porady na další vývoj česko-slovenské vzájemnosti a na pokrok národní práce na Slovensku. — Chceme-li si otázku tuto správně zodpovědět, musíme předem mít jasnou představu o proudech a stranách, ovládajících nynější kulturní a politický život na Slovensku.

V dnešním veřejném životě slovenském stojí proti sobě dva proudy, které veškerému tamnějšímu životu vtiskují svůj ráz. Na jedné straně stojí mladá pokroková generace slovenská a její směr jest určován posl. Dr. Pavlem Blahou, dále známým bývalým poslancem a redaktorem Milanem Hodžou a Drem. Vavro Šrobarem. Na druhé pak straně stojí tábor Martinců, který až do poslední doby osvojoval si výhradní právo rozhodovati v záležitostech politických i ve věcech kulturních a byl jaksi oficiálním reprezentantem separatismu slovenského. Koncepce národní idee slovenské, jak si ji vytvořila tato strana, stojí v naprostém odporu s koncepcí pokrokové generace, takže dosavad ideově obě tyto strany se úplně rozcházel.

Kdežto první proud snažil se vždy pěstovati co nejužší styky česko-slovenské, stál proud druhý na stanovisku právě opačném a všemožně usiloval izolovati veřejný život slovenský od jakéhokoliv vlivu českého. Že v názorech této dosud intransigentní a na separatismu lpící strany nastává obrát, o tom přesvědčily nás právě luhačovické porady, na kterých představitelé a vůdcové této strany, staříčký Dr. Pavel Mudroň a turčanský pravotár Matúš Dula prohlásili, že i oni stojí na základě společné kultury české. Tím sešla se konečně veškerá slovenská inteligence po prvé ku společné práci na základě národní jednoty československé, tím také výtky separatismu činěná Slováckům českou veřejností pozbývá své podstaty a nacionalismu českému nastává tím úkol řešiti jen z nejdůležitějších problémů současného svého života národního.

Nyní nastává vedoucím kruhům českým důležitá úloha správným pochopením situace a potřeb slovenských řešení otázky této spojení s všennárodní prací českou, při čemž bude nutno mít na

zřeteli speciální poměry slovenské, způsobené nepřírozeným půl století trvajícím vývojem a okolností, že tato část českého národa s námi politicky nesouvisí. Určit způsob a stanovit cesty, jimiž buditelská práce bude se tu ubírat, jest povinností vážných a zodpovědných činitelů českých i slovenských. Zvláště na české straně bude třeba uvarovati se taktických chyb, plynoucích z nesprávného pochopení stavu věcí na Slovensku, aneb z přílišné horlivosti, aby snad nevznikaly projekty sice dobře míněné, ale zásadě jednoty česko-slovenské spíše odporující, jako na příklad poslední projekt zřízení pobočky na obchodní škole v Uherském Hradišti s vyučovací řečí slovenskou. Že myšlenka tato při veškeré dobré vůli iniciatora jest pochybená, vysvítá již z té okolnosti, že většina žáků na této škole pocházela by ze západních krajů slovenských, jejichž nářečí k literární řeči české stojí právě v takovém poměru, jako nářečí morav. Slováků, s nimiž tito tvoří jednotnou dialektickou skupinu, která literární řeči české jest rozhodně bližší než-li střední spisovné nářečí slovenské. A tu jedna část žáků téhož nářečí byla by vyučována spisovným jazykem českým a druhá část, která by znalosti spisovné řeči české právě v zájmu želané vzájemnosti nejvíce potřebovala, byla by vyučována jazykem, při všech dialektických zvláštěnostech jí vzdálenějším, nežli spisovný jazyk český.

Rovněž v otázkách hospodářských bude třeba s největší obezřetností postupovati, by na tomto poli, kde pro úspěšnou práci společnou otvírají se nám nejširší vyhlídky, kdež však též skrývají se nejnebezpečnější úskalí, nestaly se taktické chyby, které by pak dalšímu vývoji překážely.

Ovšem hlavní práce čeká Slováky samy. Neboť jedině na nich a na jejich součinnosti bude záviseti, aby se v otázce této postupovalo ku předu tím směrem, který vyjádřen jest ideou národní jednoty. Nesmíme se ve věci té oddávati optimismu a očekávat brzký obrat v každém směru. Problém ten jest dosud příliš těžký a příliš spleťitý a dlouholetý zvrácený vývoj nahromadil tu tolik překážek, že k jich odstranění bude třeba mnoho času i mnoho práce. Avšak pessimismu se oddávati teprve nesmíme. Zdánlivé neúspěchy, aneb čas od času objevující se difference nesmí nás odstrašiti od další intenzivní práce, zvláště nyní ne, kdy pro řešení otázky této nadešel příhodný okamžik, jak tomu všichni známky nasvědčují.

Také musí býti ve veřejnosti české i slovenské jasno, co všechno zahrnuto jest v pojmu československé vzájemnosti. Definici její nechť stanou se nám slova, jimiž Dr. Vavro Šrobár tak jasně vystihl podstatu celé idee: »Otázka československé

vzájemnosti jest otázkou kulturní jednoty národa československého. A poněvadž pod kulturou rozumí se všecken duševní i hospodářský stav národa, proto vzájemnost československá jest otázkou, obsahující celý život národa“.

Že ku zdárnému řešení tak rozsáhlého komplexu otázek nemohou stačiti oslabené síly slovenské jest jasno. Proto musí býti důrazně žádáno od veřejnosti české, by konečně prolomila hráze dosavadního vlastního svého separatismu a s energií chopila se práce na zanedbaném poli slovenském. Celému národu musí se státi samozřejmým, že jest povinností naší býti Slovákům k dispozici všude tam, kde mohou se nadíti od nás materiální, morální i kulturní opory, pak i oni Slováci budou si vědomi, bezpečně pomoci a spolehnouti se na nás v každém případě a tím odhodlaněji půjdou v boj za svá národní práva.

Jinak nemůže nám působiti žádných starostí, jaké stanovisko zaujmeme v této věci vůči Maďarům. Poněvadž celý tento problem jest naší vnitřní národní záležitostí, názory a eventuelní útoky ze strany maďarské nemohou nás mástí. Boje s Maďary nevyhledáváme a jich práva vždy respektovati budeme, žádáme však, aby též oni respektovali naše všénárodní práva. Nám pak všem pro budoucnost musí se státi heslem slova, jimiž Karel Kálal tak výstižně odpověděl na útoky vládního tisku maďarského: »Slováků v žádném případě neopustíme, a v práci za společnou kulturu všénárodní nikdy a nikým na světě překážeti si nedáme.«

Kupil si psa na svoju nohu.

*

Dněska je vyplata, budě řif od blata.

*

Kdo chodi v noci, hleda kyjove pomoci.

*

Ryby a děti hlasu němaju.

*

Vybira se jako vrana do Těplic.

*

Co stiskala nastiskal, to vyskala rozvyskal.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Padesát let slezského sněmování.

I.

Dne 6. dubna 1861 svolán byl na základě únorovky (26. února 1861) slezský zemský sněm k první schůzi. Slezsku únorovkou dostalo se 31 poslanců, z nichž byl jeden virilista (biskup vratislavský), 9 zástupců velkostatku, 2 obchodní komory opavské, 10 měst a 9 venkovských obcí. Tvůrce únorovky rytíř Schmerling, později čestný občan opavský, únorovkou hájil v první řadě zájem Němců, hlavně v zemích českých. Počet, poměr a rozdělení volebních okresů vynesly tehdejší volebním řádům známý posměšný název »Šmerlingovská volební geometrie«. Výhod z posměšku tohoto neměli jsme žádných; Slezsko naopak vydáno jím trvale do rukou Němců, zabezpečila jim všechny mandáty ve velkostatku i v městech a po několik sněmovních období dovedla jim získati mandáty i v těch venkovských okresech, kde slovanské obyvatelstvo je v ohromné číselné převaze. Vítaným spojencem této geometrie bylo dlouho skrovné uvědomění slovanského lidu a bující v něm odrodilectví a bylo třeba dlouhých bojů, než český a polský lid domohl se na slezském sněmě aspoň nynějšího skrovného zastoupení. Přesvědčení, že ve Slezsku musí to býti tak a ne jinak, staví nás dnes po 50ti letech před fakt, že zemský volební řád zůstal ustrnulou formou, která odolala všem zevním nátlakům a moderním proudům se všemi snahami po reformě.

Činnost slezského sněmu jinak nebyla nikterak neplodná. Dle přehledu, který předseda sněmu v poslední schůzi posledního zasedání dne 8. listopadu 1910 sněmu přednesl, slezský sněm je dnes v 10. sněmovním období a měl za svých 50 let 44 zasedání. Poslanců za tu dobu vystřídalo se 55, přisedících zemského výboru 15. Schůzi měl sněm celkem 961, v nichž vyřídil 13.500 čísel. Na zemský výbor časem požadavky obrovsky stoupily. V prvním roce jeho působnosti došlo mu spisů 879, v roce 1909 již 29.468. Úhrnem za 50 let došlo mu okrouhle 550.000 spisů. Z nich vyřídil 114.397 kusů v 108 schůzích.

To je jádro. V něm skrývá se mnoho důležitých zemských záležitostí z oboru nejrůznějších. Slezský sněm jsa jednolitý mohl se věnovati skutečně humanitní a hospodářské práci ve prospěch slezského obyvatelstva. Až na nepatrné náběhy ušetřen byl národnostních třenic a bouře v jiných sněmovnách ve slezském sněmě byly neznámy. Po dlouhá léta nebylo, kdo by dělal

oposici, slovanské volební okresy zastoupeny byly buď kandidáty německými, anebo lidmi méně schopnými. Dle toho řídil se také klíč výhod, které sněm poskytoval krajům, obcím a lidem slovanským. Kraje slovanské až do let devadesátých byly zámyslně zanedbávány, hlavně co do komunikací a školství. Teprve po roce 1890 nastal poněkud obrat k lepšímu, když na lavicích slovanských zasedlo 6 energických mužů. Šlo to pořád ještě z tuha a každý drobet práva a spravedlnosti musil býti skoro krvavě vybojován, ale ledy přece praskly a Slovanům dostávalo se aspoň částečně podpor, kterými němečtí sousedé byli už úplně nasyceni.

Zastoupení na sněmě měli jsme takové : V prvním sněmovním období 1861 – 1866 (5 zasedání) zastupovali české Opavsko Němec Ferdinand Pauler z Kaménky a český kandidát Jan Filípek, dvořák z Kateřinek. Frýdecko zastupoval Jan Peterek, rolník ze Skalice. Poláci měli 2 svoje poslance za volební okres těšínský: dra Jiřího Prutka a Ondřeje Žlika, za venkovský okres bílský volen byl pastor Karel Schneider, který tento okres zastupoval po 3 období. V období 2. (1867 – 1869 tři zasedání) na Opavsku ztracen byl mandát Filipkův, zvoleni němečtí kandidáti Josef Hawran a baron Pillerstorff, na Frýdecku představený okresního soudu Jan Kovář, rodem Čech, ale byrokrat. Poláci měli kromě Schneidra dajčfreundlicha Pavla Valacha a Josefa Dostala, rodem Čecha z Horní Suché na Těšínsku. V období třetím (1870 jedno zasedání) Opavsko zastupovali opět poslanci Hawran a Pillerstorff, Frýdecko pověstný František Obračaj, za Těšínsko nově přibyl Polákům Jindřich Michník, statkář v Životicích, smýšlením Němec. Opavsko až do roku 1889 nebylo zastoupeno na sněmě českým kandidátem. V období čtvrtém 1871 – 1877 (7 zasedání) vystřídali Hawrana a Pillerstorffa němečtí kandidáti Josef Kubitz a Rudolf Schmuck, kteří voleni byli i pro období páté 1879 – 1883 (5 zasedání) a období šesté 1883 – 1889 (6 zasedání). Teprve 18. prosince 1888, když poslanec Schmuck zemřel, a bylo třeba doplňovací volby, zvolen byl většinou jednoho hlasu český kandidát dr. František Stratil, advokát v Opavě. Památná tato volba konala se 8. července 1889. Na Frýdecku pro období IV. zvolen byl Čech dr. Karel Kotek, advokát ve Frýdku, ale přes toto období nevydržel. Pro období V. zvolen byl opět Obračaj, pro VI. František Pitřík, rolník z Bruzovic, velký přítel Němců. Poláci byli poněkud šťastnější. Pro období IV. zvolen jejich kandidát Jiří Cienciala, pro V. Ignác Swieży a Cienciala opět, pro období VI., Ignác Swieży a dajčfreundlich Pavel Kania. Bílský okres zastupovali vůbec dajčfreundliši.

Teprve pro období VII. 1890 – 1896 (6 zasedání) učiněn ve venkovských okresech slovanských dokonalý průlom. Zvolení vesměs slovanští kandidáti: za Opavsko dr. František Stratil a farář dr. Antonín Gruda, za Frýdecko státní zástupce Hrubý. Poláci zvolili si Swieżyho, Ciencialu a dra Jana Michejdu. Tito poslanci zůstali v období VIII. 1896 – 1902 (6 zasedání) a částečně i v období IX. 1903 – 1908 (6 zasedání), v němž na Opavsku dra Grudu vyměnil Petr Foltys, rolník z Holasovic a poslance Swieżyho dobrý Polák Halfar z Poremby. Při volbách r. 1909 Čechové své 3 mandáty uhájili. Zvoleni byli na Opavsku dr. František Stratil a řídící učitel Rudolf Gudrich z Raduně, na Frýdecku Jan Poppe, starosta města Polské Ostravy. Poláci utržili porážku. Ztratili mandát za venkovský okres bílský, kdež zvolen odrodilec nadučitel Pavel Koždoň. V městech jsme vlastně nikdy zastoupení neměli. V prvním období ve skupině měst Jablunkov-Skočov-Strumeň zvolen byl polský advokát dr. Eisenberg, avšak pouze na toto období, v období V. při doplňovací volbě za město Frýdek zvolen prelát Findinski, rodák frýdecký, který však při dalších volbách proti německému kandidátu propadl.

První čeští poslanci do slezského sněmu zvolení Filípek a Peterek nebyli nikterak pro svůj úkol. Jan Filípek měl sice dosti vzdělání, ale scházel mu politický smysl. Byl výborným tenoristou, za mlada velmi pilně zpíval na německých koncertech, a ačkoli v pozdějších letech velmi slušného uvědomění národního nabyt, vliv jeho na obec Kateřinky i na širší okolí nebyl téměř nijaký, třeba r. 1848 byl i členem říšského sněmu Kroměřížského. V hodnosti zemského poslance účastnil se debaty o uveřejňování sněmovních zpráv ve slovanských řečech. Ve schůzi 18. dubna 1861 přihlásil se k slovu a proti německým námitkám, že není českého spisovného jazyka na Opavsku uváděl, že sám má nemalou sbírku českých a moravských knih, že také v nich dosti četl, avšak nenašel velkého rodílu v řeči obou zemí (Slezska a Čech) kromě některých výrazů dialektických. Ohlašuje, že bude hlasovati, aby se překládání děl v české řeči. Jinak i s kolegou Peterkem nebyl než hlasovacím materiálem. Prohlédavosti při tom mnoho nejevili. V 8. schůzi, IV. zasedání 7./12 1865 hlasovali slepě pro návrh dra. Heinza, namířený proti císařskému patentu z 20./9. 1865, kterým se Schmerlingova únorovka z části zastavuje a začátek vyjednávání s Uhry o vyrovnání oznamuje. Podobné návrhy přijaly vesměs německé sněmy alpských zemí. Měly zřejmou německo-centralistickou tendenci. Naši poslanci toho nepostřehli.

Pro 4. období zvolený český kandidát na Frýdecku, dr. Karel Kotek, advokát ve Frýdku, byl muž velmi temperamentní, ale neuměl počítati s poměry a jevil také nedostatek politického taktu. To ukázal nejen na sněmě, nýbrž i ve svém působišti, Frýdku, kdež za jeho vůdcování česká věc doznala nenapravitelných škod. S poslancem Ciencialou měli dosti odvahy, že v první schůzi 14. září 1871 skládali slib polsky a česky, což ovšem Němce velmi podráždilo, ale k nepříznivým důsledkům poslance Kotka by nebylo došlo, kdyby se nebyl později opětně vydával posměchu německé většiny úmyslným mluvením po česku. Zůstal osamocen, ani poslanec Cienciala a Dostal nestáli za ním. Voličstvo jeho práci také v tomto smyslu oceňovalo. Při nových volbách propadl proti inspektoru Obračajovi, kterého po 6 letech vystřídal rolník František Pitčík z Bruzovic, pověstně známý dajčfreundlich. Kolik užítka vyplynulo z takového poslančování českému lidu, lze snadno odhadnouti.

Teprve vítězstvím při volbách 1890, při nichž ve venkovských okresech slovanských prorazili rozhodní národní kandidáti, poměry se obrátily. Do sněmovny vstoupilo 6 mužů s náležitou politickou průpravou, až na jednoho, mužů s akademickým vzděláním, rozhledu širokého, mužů taktických, umírněných, ale při tom prohlédavých, na každý německý úskok pohotových, slušných řečníků, kteří ovládali dokonale jazyk německý, což německé většině sněmovní samo sebou imponovalo a jistý respekt u ní budilo. Tato slovanská šestka byla tělesem jednolitým, jsouc ovládána stejnými názory a stejnými snahami. Zbytečně se neexponovala, Němců neprovokovala, ale kde učtila osten proti zájmům slovanského obyvatelstva, vystupovala energicky a s takovou rozhodností, že si vynutila respekt i u vlády, která několik předloh, německou většinou přijatých, proti kterým slovanští poslanci protestovali, nepředložila ani k sankci. Proto docíleno za posledních 21 let, co máme své zastoupení ve sněmě, velmi slušných úspěchů pro českou i polskou věc. Bohužel, že na Opavsku již při volbách 1902 při výměně za poslance Gruđu nenašel se kandidát stejné hodnoty. Poláci octli se na šikmé ploše. Ze starých poslanců zbyl jediný, dr. Michejda, kromě toho při posledních volbách ztratili jeden mandát na odrodilce. Situace tedy pro Slovaný se v posledních chvílích nepoměrně zhoršila. Ze šestky zbyla pětka, čímž v kurii venkovských obcí jsme nebezpečně oslabeni. Jde při tom o zastoupení v zemském výboru, které po 6 období Slované měli zabezpečeno. Kolik užítka nám takové zastoupení přineslo, cítí velmi dobře náš venkov, zejména po dobu, co byl přisedícím dr. Stratil.

Úspěchy, kterých od r. 1890 docíleno, nepřišly najednou. Každá věc musila prodělávati svou křížovou cestu. Obvyklý pochod byl takový: První žádost českého spolku nebo korporace nebo osoby byla od německé většiny jednoduše odmítnuta; přes 2. žádost přešlo se k dennímu pořádku; 3. žádost se zatím odložila a dala zemskému výboru k vyšetření; teprve na 4. žádost povolen jakýsi nepatrný obnos, který příštím rokem o něco zvýšen a teprve později povolována stálá podpora na celé sněmovní období. To se stalo na př. Podporovacímu spolku čes. gymnasia v Opavě, spolku »Radhošť« v Praze, spolku »Snaha« v Těšíně a j. Dnes vládne již jistá ustálenost, při níž sice nedostává se nám, co nám dle poměrů patří, ale německá většina celkem je nucena v mnohých případech upustiti od svého na-
prосто odmítavého stanoviska.

Na prahu nové doby ve středním školství.

(Příspěvek ku dějinám středního školství v zemích českých).

Napsal Dr. Antonín Jarolímek.

Dějiny našeho středního školství (gymnasii a reálků ve všech formách) v zemích českých a to nejen v zemích koruny české (z hlediska světových a českých idejí) dají se rozdělití časově ve tři velké periody:

I. perioda obsahuje dějiny středních škol církevních od počátku městských škol partikulárních (hlavně pětitřídních) až do zániku škol církevních za Marie Terezie. Tuto periodu možno rozdělití r. 1627-8 na dvě menší období.

První jest období hlavně městských škol partikulárních. Byly nižší než universita, velmi hojné po městech a městečkách a úkolem jejich bylo od starodávna, aby poskytovaly základy a začátky literárního vzdělání, a kde bylo lze, aby nepřestávaly na začátcích, nýbrž vedly mládež dále až ku pražům toho učení, o němž se přednášelo na fakultě artistů na universitách (Z. Winter, Život a učení str. 3, Praha 1901). Počátky jejich přesnější organisace staly se po bouřích husitských. Doba

rozkvětu škol partikulárních patří době humanismu a reformace, to jest století 15. Tyto školy byly dle ducha své doby přirozeně vydržovány (do jisté míry) a spravovány církvemi a poněvadž tehdy u nás byly hlavně tři církve, byly i troje školy partikulární (nižší a vyšší hlavně pětitřídní); svoje měli pod obojí (později více a více luteránské), jež spravovala universita, svoje čeští bratři a svoje katolíci. «Latina přirozeně za všechen ten čas bývala na prvním místě jakožto předmět nejdůležitější. Byla to řeč církevní, úřední, řeč učených», řeč diplomatů, řeč světa. Ovšem význam latiny se časem měnil a změnil. Její osudy jako osudy tehdejšího školství byly úzce spjaty s převraty náboženskými a politickými. Přední šlechtici a vůdcové církevní česko-bratrští utrakvisticko-luteranští, odchovaní na malých a staromodních německých hašteřivých universitách a příliš oddaní svým náboženským přecitlivělým illusím, mnoho zapomínali na praktické a existenční stránky tohoto světa a povinnosti ke školám partikulárním. Naproti tomu katolická šlechta byla vychována vyšší a modernější kulturou italsko-španělskou a záhy našla odvážné vůdce ve vysokém kleru a chladnokrevné předbojovníky v novém řádu jezuitském, hlavně na základě reformy trident. koncilia. Místo federatismu politického, jenž projevoval se i značnou mírou náboženské tolerance vyjádřené nejvíce Rudolfovým majestátem r. 1609, nastupuje daleko životnější (národohospodářský) absolutismus politický a katolický. Ve školství objevil se nejvýrazněji u škol jezuitských.

Pak začalo druhé období, jež jde celkem od r. 1627-8 až do r. 1773. Obnoveným zřízením zemským pro Čechy a Moravu (1627-8) zanikají právně církve nekatolické, slavní čeští učitelé jako Komenský a Stránský opouštějí na vždy svou domovinu, v níž nastává doba hlubokého úpadku hospodářského a duševního a počíná nadvláda nesnášenlivého, autoritařského a světsky panovačného řádu jezuitského. Po válce třicetileté (1648) byli jesuité jedinými pány bezmála ve státě, v církvi a ovšem i ve škole. S duchem doby objevuje se i jednota ve školství; střední školy zvou se gymnasia a jsou 5 – 6 třídní, k nimž někde přistupují dvě třídy filosofické. Vyjadřovati se dokonale latinsky je cílem i prostředkem gymnasií. Tak to definitivně nařídil Claudius Aquaviva r. 1599 v pověstné Ratio atque institutio studiorum S. J. a tak to již hlásal po prvé Čechům v Praze (od založení akad. gymnasia r. 1556) Petrus Canisius (Němec). Jezuitských škol stále přibývalo bohatými dary českých kavalírů; po obnoveném zřízení odpadla konkurence nekatolíků a počíná úpadek. Zevnější jejich organisace, jako ten ráz jezuitsko-barokní

našich měst a městeček s barokními chrámy, barokními pestře malovanými a řezanými oltáři, marianskými »statulemi« na náměstích a podivně uměleckých sochách a sousoších na cestách a rozcestích – to vše zůstalo, ale vnitřní duše doznala mnohých a základních změn.

Sestárli jesuiti a jejich práce. Nehodili se do osvíceného státu, jak jej počali budovati Karel VI. a Josef I. pod tlakem nových idejí národohospodářských (merkantilism, fisiokratism, A. Smith – později) a filosofických a dokončili Marie Terezie a Josef II. Vytlačování i ze škol piaristy, kteří spíše podvolovali se novým nařízením státním. R. 1773 zrušení. Od té doby po obnově řádu sice udály se pokusy také obnoviti v zemích našich jesuitská gymnasia, a jak tyto pokusy jsou nečasové a dávno dějinám patřící, ukázala historie (velmi krátká) a pád velehradského gymnasia. Také v pedagogice, abych užil slov Hanušových, je třeba ruky dovednější (a povolanější) a ducha osvícenějšího. Praktická a požitkářská doba rokoková silně otřásala starým středoškolským ideálem. Již daleko dříve (r. 1648) zanikla latina v diplomatu, a zanikala v úřadech a literatuře úpadkem učených stavů a zrušením mocného řádu řidnula mezi učenými a stávala se více a více strojenější (G. Dobner); nařízeními Marie Terezie a Josefa II. odstraněna ze škol jako řeč vyučovací (i s tím nepatrným zbytkem češtiny); a docela pak dle názorů hraběte Pergena, van Swietena, van Martiniho a slov Marie Terezie »das Schulwesen ist und bleibt allezeit ein politicum« veškeré školství postátněno. Tenkrát (1773) zrušeno mnoho gymnasií a zbylá převzata státem (studijní fond). Tenkrát také počínají se zakládati praktičtější školy odborné: vojenské, reální a obchodní a praktická náklonnost k lidu vyvolala a uskutečnila školství obecné.

II. Tedy r. 1773 zrušením řádu jesuitského a převzetím starých gymnasií státem počíná druhá perioda středoškolského rozvoje u nás. A končí r. 1848. Mládež má býti vychovávána pro praktické potřeby životní a především pro potřeby státu, zásadně bez rozdílu náboženského, stavovského a dle nových osnov a metod vyučovacích. Správy školní ujala se nově zřízená studijní dvorní komise ve Vídni (celkem do r. 1848), jí podřízeny zemské studijní komise, jimž zase podřízeni krajští hejtmané jako ředitelé gymnasií. Správu a vedení pedagogické měli na ústavě prefekti a nad těmi zase bděli zemští direktoři. Jednotně upraveny osnovy, disciplinární předpisy, konference, inspekce, cvičebnice atd. a místo učitelů třídních t. j. takových, kteří vyučovali (jako hlavně u jesuitů) všem

předmětům v téže třídě, pozvolna a nejistě zavádění odborní. Gymnasia tehdy byla pětitřídní o třech třídách gramatikálních a dvou humanitních, k nimž někde byly připojeny dvě třídy filosofické (jako u piaristů v Litomyšli; A. Jirásek: filosofská historie). Novým studijním řádem r. 1805 rozšířena gymnasia někde na 6 tříd a r. 1818 všude. Současně cítila se potřeba nových škol a poněvadž nebylo po státním úpadku r. 1811 a po válkách francouzských peněz, opětně vznikaly nové školy řádové umožňované tím spíše tehdejší reakcí. Konečně také praktická doba brzy poznala upřílišněnost principu živého jazyka vyučovacího, jak jej chápali josefinisté — v tak národně pestrém státě — a jazyk český, ovšem v jiném pojetí než před reformami Marie Terezie a Josefa II., nanovo počal se uplatňovati od r. 1816 na některých gymnasiích v zemích českých a především ovšem v Čechách. Pod tlakem nových myšlenek novohumanitních a romantických (české obrození) objevovala se záhy skupina dobrovolníků-učitelů, kteří zdarma jali se vykládati o českém jazyku a jeho historii. Prvním byl Josef Jungmann v Litoměřicích. Posluchačů sice stále přibývalo, ale český jazyk se nestal do r. 1849 ani povinným předmětem vyučovacím, natož vyučovacím jazykem ani v Čechách, ani na Moravě a ve Slezsku. Tenkrát před reformou r. 1849 bylo v Čechách 22 gymnasií, na Moravě 8 a ve Slezsku 3. Všecky tyto ústavy byly veřejné a to šesti-třídní. Všecky také byly katolické, až na jediné protestantské gymnasium v Těšíně. Světské profesory měla tato gymnasia: v Čechách v Praze akademické a na Malé Straně, v Jičíně, Králové Hradci, Chebu, Písku a Litoměřicích, na Moravě: Znojmě, Jihlavě, Brně a Olomouci a ve Slezsku opavské a katolické těšínské. Ostatní gymnasia byla řádová a to 14 v Čechách a 4 na Moravě. V Čechách byla 2 benediktinská (Klatovy, Broumov), 7 piaristických (Praha II., Most, Litomyšl, Č. Budějovice, Rychnov, Mladá Boleslav, Ostrov (Schlackenwerth u Jáchymova), 1 cistercienská (Chomutov), 3 premonstrácká (Plzeň, Žatec, Nēm. Brod) a 1 augustiniánské (Česká Lípa). Na Moravě byla 4 gymnasia piaristická: v Mikulově, Mor. Třebové, Kroměříži a Strážnici.

V této druhé periodě, jak již zmíněno, stal se také pokus o zřízení škol reálních. Merkantilní doba žádala neúprosně vzdělanější jinochy pro potřeby obchodní a průmyslové. První taková škola měla se zřídit v Brně r. 1752 (Dr. H. Jicker: Bericht über öst. Unterrichtswesen . . . r. 1873, str. 178) a L. Procop (Prokop) z Rabsteina vypracoval pro ni osnovu. Ale první reálněobchodní akademie byla zřízena ve Vídni r. 1770. Nemusím připomínati, že se škole mnoho nedařilo. Největší zá-

sluhu o uskutečnění škol reálných má český kavalír hr. Rottenhann, jeden z největších českých průmyslníků. Rottenhann vypracoval návrh osnovy, který dodatečně upravil prof. Fr. Gerstner. Dle toho pak reformována škola vídeňská r. 1809 a r. 1811 zřízena takováto dvoutřídní reálka z Brně. R. 1833 zřídili si čeští stavové reálku při své polytechnice, nadací rytíře Leop. Chlumčanského z Přestavlk (arc. pražského) zbudovány reálky r. 1833 v Rakovníku a r. 1837 v Liberci.

Ale v letech čtyřicátých už nevyhovovala ani dosavadní gymnasia ani reálky a počíná řada kritik a návrhů veřejných a anonymních na reformu těchto ústavů. Jak dřívější pokusy, třeba praktické o opravdové zlepšení středních škol končily, ukazují osudy Bolzanovy, Schnellerovy a j. Dobrozdání Baumgartnerovo, Ettingshausenovo a Jickerovo bylo odloženo ad acta. Roku 1837 oživuje reformu gymnasií C. Halaschka, který vychází z reforem Powondrových r. 1824. Na to r. 1838 nejv. rozhodnutím nařízeno všem zemským direktorům podati dobrá zdání o stavu současných gymnasií a připojití případné reformní návrhy. To vše se stalo a k návrhům direktorů připojen i návrh anonyma podaný přímo císaři. Pak utvořeno reformní komité z generálních direktorů filosofických, gymnasijských a obecných škol a ti podali návrh reformy, kryjící se hlavně s obsahem návrhů anonyma. Současně otázkou reformy gymnasií zabývalo se i jiné družstvo a také v novinách a ve veřejnosti měla hojnou ozvěnu. Že také reálka potřebuje mnohých oprav, ukazovali zvláště sv. pán Kübeck a Feuchtersleben.

Všechny reformní návrhy byly dne 10. srpna 1844 císařem odmítnuty a nařízeno nové studium této otázky. Nyní vložil se do ní gymnasijsní referent J. Exner (spolupůsobil i Helfert), který přibral si pomocníka prof. Heřmana a Bonitze a jejich dílem, ještě dnes tolik a právem obdivovaným, je v českém překladě »návrh organizace gymnasií a reálků v Rakousku« (Entwurf). Jinak zveme jej česky: organizační osnova. Nejvyšší sankce se Exner nedožil, zemřel r. 1853 a osnova schválena 9. prosince r. 1854.

Lehke nabyti — lehke pozbyti.

*

Na zloděju dycky huňka tle.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Žalm zástupův.

Nám štědrrou rukou země na stůl dala
přehojně plodů k hodu života,
nám tvrdé brány otevřela skála,
a klenotnice hlubin vstříc se smála
jak přelud, jenž se v ohni mihotá.

Dno moří skryté nám se objevuje.
A mraky, jež vždy byly nad námi,
vzduchové naše loďstvo obletuje
a nad ně v azur propastný v dál pluje
v tůň ozářenou slunci, hvězdami.

Svět podmaněný celý nám se vzdává,
ve službě máme živly zkrocené,
slunečních paprsků síť věčně žhavá
smyslným plamenem nás obetkává
a k lásce budí srdce zborcené.

Ve sny nám šeptá rostlinstva dech vonný
a kolébá nás hudba horských řek,
posmrtnou slávu hlaholí nám zvony,
chvilkovým štěstím znějí žití tóny
a těžkým steskem písňě pastýřek.

Na černých líchách sklidili jsme dosti,
ač daním oddělujem' velký díl:
ať trubců dav se s námi dobře hostí,
ať státy kují zbraně vražednosti,
ať naplní se politiků cíl!

Je dosti chleba ve všech brázdách země
a na všech stromech dosti ovoce.
Koberce trav se rozprostřely jemně
z údolí až po zasněžené témě.
Květ jabloní se vrací po roce . . .

* * *

Po robotě nám paže mdlouně klesá:
je příliš jemný pro ni žití květ.
A příliš vysoko i skřivan plesá
až ve vrcholcích azurného lesa,
kde pozemským jej okem nevidět.

Jsme děti brázd a do své rodné půdy
jak stromy zapouštíme kořeny,
od kolébky jdem' žitím ve hrob chudý
své uložiti unavené údy,
jež ze země jsou Slo v e m stvořeny.

A píseň slavná, již nám básník zpívá,
když hymnem život země provází
nám v duších ozvěnami nedoznívá.
Jsou mrtvá pro nás slova opojivá,
od srdcí tvrdých nám se odrazí.

I píseň, již jsme sami kdysi pěli,
své podmanivé kouzlo ztratila.
Jsou potrhány struny, jež v nás zněly,
duch v těle uhasíná, otupělý,
podstata života se zvrátila?

Nám zpívá monotonní šumot strojů,
kladiva úhoz bouří rytmicky,
a těžký dusot ozbrojených vojů
k nám hřměním letí v době nepokojů
jak nových časů rachot hymnický.

* * *

Kostely naše slovem lhoucích kněží
se boří, na hlavy nám padají.
Strom víry v srdci, který voněl, svěží,
nemocný, bleskem zasažený, leží
a všechny jeho květy zvadají.

Noc duší táhne hluboká a tmavá
a bouří duchovou jsme zmítání.
V daleku kdesi hoří zora smavá,
však u nás temnoty cár pouhý mává.
V daleku kdesi váhá svítání.

Snad, až se naplní zas' kdysi časy,
početí božské zemi oblaží,
a v dítěti, jež v prachu cesty hraje si,
nám tajně vzroste zvěstovatel spáasy,
jenž oheň s nebe snést' se odváží . . .

Dr. Vlad. Corovič:

Pohled na dnešní srbskou literaturu.

Když pozorně probírám všechny jevy, jež v poslední době ukazuje srbská věda i krásná literatura, tu se mě mimoděk zmocňuje národní optimismus. Jest nepochybně, že srbská literatura nikdy neměla více talentů většího významu, že nevydala plodů tak trvalé ceny, jak tomu bylo v posledních několika letech; srbská věda, jmenovitě v národních disciplínách předstihla neobyčejně jak hrvatskou tak bulharskou; má několik jmen, které požívají zvučné pověsti i za hranicemi srbského národa.

Tento pokrok jest podmíněn hlavně dvěma příčinami. Předně: že Srbové v Bosně a Hercegovině i v novoosvobozených krajích Srbska získali hlavní a podstatné podmínky ke kulturní práci: osobní jistoty a možnost kulturního rozvoje, že tím způsobem z massy nováčků více než dvoumilionové, vyšlo mnoho nových, svěžích, zdravých talentů. Do srbské beletrie přistoupili z těch krajů: Borisav Stanković z Vranje, Jovan Dučić z Trebinje, Aleksa Šantić a Svetozar Čorović z Mostaru, Petar Kočić z Banja Luky.

Druhá příčina spočívá v tom, že v království srbském minula ona těžká doba vnitřních krisí, kdy nejlepší síly se spotřebovaly pro boj proti reakčním osobním režimům, a že nastala doba klidné, solidní, rozdělené práce. Dnes je již nemožno, aby učenci rázu Daničićova byli nuceni jíti do celní služby nebo aby se zavírali či propouštěli věhlasní lidé pouze proto, že to chce vůle a klid jednoho člověka, jak to bylo při atentátu v Ivanův den. V novém Srbsku se napínají všechny síly, aby se každým způsobem přispělo k rozvoji vědy, literatury a umění. Akademie věd má bohaté dotace, divadlo subvence od státu i obce 100.000 dinarů, mnozí mladí spisovatelé, kteří ukazují byť i málo talentu, posílají se do ciziny na útraty státní, aby se vzdělali a rozvíli.

Ale i mezi Srby v jižních Uhrách, kteří v posledních letech byli velice sterilní, se ukazuje snaha po živější aktivitě. »Matica srpska« usiluje stále více a více o reformy, »pokroková skupina« chce reformy také v divadle, okolo »Brankova kola«, (revue), se kupí redakční odbor, aby ji povzněl. V Dubrovniku se snaží opět utvořiti literární středisko a zařizuje se i tam nová »Matica srpska« za tím účelem, aby se na jihu literatura více rozvíjela. —

Ovšem, všechno ještě není a nemůže býti bez chyby a úplné. Ale hlavní je, že je tu pohyb, že se žije a pracuje. Literaturu

a vědu neubijí nic tolik, jako malodušnost, lhostejnost a apathie. Zároveň však dnes není již zapotřebí onoho dobromyslného sentimentalismu starých kritikastrů, kteří byli šťastni, že se u nás vůbec objevili pracovníci, a kteří pěstovali kritiku kama-rádskou. My můžeme — a toho je potřebí nade vše, — třídit, vybírat. Musíme třídit přísně a svědomitě. Protože pro mladou literaturu není většího nebezpečí než pochybné talenty, kteří v ní vládnou. U nás se to nejvíce cítilo v letech devadesátých, v době, kdy mladé generace v nedostatku širší kultury počaly tvořit pouze podle vzorů našich tehdejších veličin!

Širší kultura, hlubší vzdělání, více uměleckého chápání, jemnější vzdělávání vkusu na dobrých a v pravdě velkých vzorech, to vše se ukázalo u nás v posledních letech silněji než jindy. Ale je zajímavé, že tento zjev a pokrok nevyplynul z literatury samé, nýbrž z kritiky její. Dva kritici hlavně, Dr. Ljubomir Nedić svou výrazností a přísností a Bogdan Popović svým jemně pěstěným vkusem a svým určitým estetickým výkladem nejvíce přispěli, že naše literatura strásla se sebe špatné tradice a počala se rozvíjet čistě umělecky. Nedićův orgán »Pregled« byl příliš krátkou dobu na světě, tedy nemohl mnoho učiniti. Ale tím více způsobil Popovićův »Srp. Književni Glasnik«, který vychází od r. 1901 do dnes pod redakcí vynikajícího žáka Popovičova Dra. Jovana Skerliće, profesora bělehradské university.

V naší literatuře byl evropský vliv v dřívějších letech dosti nepatrný. V osmdesáti letech byl Vojislav Ilić, žák Puškinův, Vladimír Jovanović žák Bérangerův v poesii; z novelistů byl evropsky vzdělán a při tom hluboce originelní Lazar Lazarević, Paja Marković Adamov psal pod vlivem německé selské povídky a i Sima Matavulj byl neobyčejně obeznámen se západními literaturami. Všichni ostatní byli více méně samouky, vychováni hlavně tím, co měli doma.

Dnes naproti tomu jsou poměry daleko lepší. Moderní francouzskou poesii intimně znají Jovan Dučić a Milan Rakić, dva naši nejvýraznější básníci. První je čistý umělec, velmi smyslný, s malířskou tendencí hluboce osobní a vládne mimo to přejemným stylem, když píše v prose. Druhý je výrazný, intimní, upřímný, velmi svědomitý. Alexa Šantić, dříve žák Heineův, je dnes náš nejvlastenečtější básník a lyrik s vřelou duší. Mileta Jakšić má velký smysl pro přírodu. Anglický vliv ukazuje Svetislav Stefanović, se širokým rozhledem a citlivou duší. Moderním německým žákem s trochou nitzscheismu jest Milan Čurčin. V tradičním básnění dle národní lyriky pokračuje dnes pouze Mitorad Petrović.

Za to v povídce, která má čistě srbský charakter a uměleckou cenu prvního řádu, jest dosti vzdělaných spisovatelů, ale jsou vždy více svoji, více osobní. Srbská povídka je dnes na vysokém stupni. Borisav Stanković, pln tepla i vášně, s lehce přístupnou, měkkou duší, vynikl doposud ponejvíce jako novelista; jeho »Koštana« je lyrické a drama »Nečista krv« jest jeho největší věc, kterou vytvořil, ač dosud nedefinitivní. Ivo Ciprico, Dalmatinec, plný slunce a zdravého života, podal řadu dobrých novel a dva nedokončené romány; v poslední době pracuje o dramatech. Svetozar Čerović*) jest pln lyriky v kratších črtách, měkký, sensitivní; v poslední době přistupuje k těžším thematům. Napsal čtyři sbírky novel, čtyři romány a několik divadelních kusů. Nejvýznačnější jest jeho lyrická práce: »On«. Petar Kočić, kypící silou bosenských hor, je umělec intenzivního citění. Velmi populární jest jeho satira »Jazavac pred sudom«. Novelistu těžké bídy je Milan Budisavljevič. Mladé, neobyčejně nadané síly jsou: Milutin Uskoković, Veljko Petrovič, Veljko Miličević.

Pouze drama není ještě na onom stupni, na němž je poměrně básně s povídkou. Historické drama se nehnulo ku předu od Lázy Kostiče. Společenská dramata nemají valného úspěchu. Bronislav Nušić, který z počátku sliboval mnoho, vyčerpал se v hyperprodukcii. Ale malé dramatické obrázky jednoaktové mají přece jakousi trvalejší cenu. Nušićův: »Knez od Semberije«, »Pod maglom« Aleksey Šantiće, »Na granici« Ivy Coppica, »Adem beg« Svetozara Čeroviće.

Kritika se v poslední době u srovnání s dřívějškem méně pěstuje. Nejznámnější kritikové starší, Andra Nikolić, Slobodan Jovanović, Pavel Popović, Jaša Prodanović dnes již nepiší, řidčeji se objevuje také Marko Car. Nejvěrnějším zůstal Dr. Jovan Skerlić. Z mladších vynikají Branko Lazarević a Nikola Antula. Divadelní kritiku znamenitě zastupují Milan Grol a Milan Predić. To, co naši kritiku zvláště vyznamenává, jest ustálený vkus a určitý směr. Mimo to je prosta sentimentality a neohlíží se na tradice.

Literaturu pěstuje nejlépe »Srpski književni Glasnik« v Bělehradě se stálým programem v ušlechtilém tonu. Svým zjevem tvoří epochu v dějinách srbské literatury. »Letopis« a »Delo« jsou měsíční revue, první je orgán »Matice Srpske« a vychází v »Novém Sadu« a druhý v Bělehradě. »Bosanska vila« v Sarajevě je nejstarší srbský literární list (od roku

*) jež překládá do češtiny J. K. Pojezdny.

1885) a přináší pravidelně národní výplody. »Brankovo kolo« vychází týdně v Karlovicích, »Razvitak« v Banjaluce hrozí zaniknouti. »Zora« jest list akademické omladiny, velmi dobře redigovaný; »Venac« je orgán středoškolské mládeže. »Pregled« v Sarajevu pěstuje sociologii a přináší pravidelně knižní referáty.

Srbská literatura dle všeho vykazuje velký rozvoj, což nejlépe se vystihne, když se provede paralela se staršími lety, k čemuž zde není místa. Výše uvedená fakta snad stačí.

Sarajevo 1911.

Myšlenky eklektika.

I. Kus českého jansenismu.

Minul ancien régime Francie a minula s ním i galská církev, která měla svého hlavního představitele v jansenismu. Tiše spí dnes nebožtíci v Porte Royal a sem i tam v některé staré rodině francouzské nalezneme kříž podivných tvarů a nikdo si již ani z dnešních členů rodiny valně nevzpomene, že je to kříž jansenistický a že byl symbolem boje proti Jesuitům v Římě, vždy více a více k moci přicházejícímu.

I my na Moravě měli jsme naše hnutí jansenistické. Jistě? Tážete se mne s udivenou tváří. Ano, jenže se tomuto směru neříkalo jansenismus, nýbrž cyrillo-metodějství. Ach tak! Namítáte sklamání. Není však třeba pohrdlivě pronášeti »Ach tak!« Prve než přikročíme k naší otázce, sjednotíme se na některých otázkách předchozích.

Jisto je, že vykonává i vykonával římský katolicismus veliký a značný vliv na naši kulturu. Jisto je, že značná část — třeba minorita mezi inteligencí — náleží do sféry katolicismu. A poněvadž tato inteligence náleží kultuře, náleží i kus naší kultury i katolicismu, ať v dobrém, ať ve zlém smyslu. Sine ira et studio řečeno. Abstrahuji na tomto místě úmyslně od otázky, zda jest si přáti, aby sféra tato se rozšířila — jak tomu chce římský katolicismus vulgo klerikalismus — či aby se tato sféra zmenšila — jak tomu chce liberální inteligence.

Touto otázkou se nebudeme zabývatí a podškrťávám toto hned na začátku, aby snad nepovstal omyl a další řádky nebyly

ve zlé vykládány. Nepochybuji, že čtenáři tato abstrakce přijde za těžko, vždyť jsme zvyklí jen a jen se zabývatí »klerikalismem« politicky.

Tedy k věci. Neočekávej nikdo pragmatického vyličení vzniku i skonu cyrillo-methodějství, jen hrot myšlenek zde podán, jak jsem již naznačil v nadpise.

Když jsme prožívali náš národní romantismus na Moravě, potřebovali jsme velikého pozadí, každý romantik potřebuje velikého pozadí. V Čechách našli romantikové svého pozadí v husitismu a tak se stal husitismus součástíou, heslem našeho národního probuzení. Na Moravě byl husitismus cizí. Moravské českobratrství s biblí kralickou, Blahoslavem, Komenským předpokládalo vyspělou národní kulturu, aby se mu mohlo porozuměti. A toho tenkrát nebylo. Náš romantismus liší se totiž od romantismu německého a hlavně francouzského, že není reakcí proti kultuře rozumu, jakýsi útěk znavené duše z měst na venek, naopak je voláním po kultuře národní, je divnou směsí touhy po západní městské kultuře s touhou po obnovení bývalé naší kultury. Leč to jen mimochodem. A tak na Moravě sáhnuto ještě o několik století hlouběji než v Čechách, a za pozadí našeho romantismu zvoleno pokřtěnění Moravy Cyrilem a Methodějem. Nechci zde ličiti, proč právě cyrillo-methodějství zvoleno bylo za ono pozadí, jen jedno faktum jest podtrhnouti: Cyrill a Methoděj dle tehdejšího názoru založili českou či lépe řečeno moravskou církev v rámci církve katolické. — Uvědoměme si: česká církev v rámci církve katolické; a uvědoměme si situaci na Moravě před padesáti lety: města německá, lid tuho katolický, jediná česká inteligence, kněží, a několik sem tam bílých vran intelligentů laiků. Takový byl asi celkový obraz Moravy; intelligent laik byl sice většinou liberál, byl snad i protiřímský, ale bylo ho skrovně co do počtu a malý vliv měl na celkový kulturní vývoj Moravy. Na druhé straně kněžstvo na Moravě bylo tehdy ještě silně »josefinistické«, tedy s nádechem liberálním a národně smýšlející. »Národně« v tom smyslu, že měli na mysli celý národ a nikoliv jen katolickou jeho sféru a to zase jen proto, poněvadž se nesnažili přesně onu sféru katolicismu vymeziti, nýbrž přijímali ochotně vše, co nebylo přímo protiřímské a toho v těch idylických dobách bývalo velmi málo.

To půda, z níž vyrůstá cyrillo-methodějství. Je přirozeno, že za značného vlivu katolismu na tehdejší moravském venkově, musilo se jevíti znárodnění katolismu jako úplné osvobození tohoto českého lidu na Moravě z cizí kultury. A tak se stalo,

že poutě velehradské staly se národními manifestacemi, dnes zajisté těžko pochopitelný fakt.

Intellektuelním vůdcem moravských cyrillomethodistů nebyl žádný biskup moravský, ti byli Němci, a málo myslící rakouští aristokrati. Vůdce byl na jihu monarchie geniální Strossmayer, jehož jméno je až dosud vyslovováno s úctou i v kruzích nekatolických. Počátky našeho hnutí cyrillomethodějského náležejí ještě v dobu před koncilem vatikánským. Strossmayer a s ním náš směr cyrillometh. na Moravě byli toho názoru, že moc papežská nemá se rozmnožovati o římský centralismus. Přirozeně, neboť pak by nemohli žádati zvláštní slovanské – české a slovanské na Moravě byla tu skoro synonyma – církve. S chutí pustil se nový směr do boje. Na Velehradě uspořádána veliká manifestace (r. 1863) a zdálo se jakoby ver sacrum nastávalo. Nenastalo. Na mladé osení přišel mrazík a spálil mnohé. Na západě spěly poměry k novému rozřešení. Dokonáno sjednocení Italie, papež přestal býti světským vladačem, ve Francii padl císař strážce katolismu. Nad katolickými orly císařskými zvítězil královský orel protestanský. A Vatikán byl nucen zaujmouti vůči těmto fait accomplis své stanoviště. Svolán byl koncil vatikánský. S velikou vervou a elanem zastupoval Strossmayer na něm svůj směr. Jako Spartán bojoval až do posledního dechu, do prázna vyzněla jeho stkvělá řeč, západní prelati neměli smyslu pro tužby slovanských katolíků. Zvítězili jezuité, a s nimi i dogma v neomylnosti, tím byl absolutismus církevní dovršen a mladému hnutí církevnímu u nás zasazena smrtelná rána. Doma vládní nepřítel, intelligence laická vždy více a více významu v našem kulturním životě nabývající a vždy méně a méně nadšená pro toto církevní hnutí, které jí, liberální bylo vlastně cizí, byly vlivy, které zatlačovaly církevní hnutí na »mrtvou kolej.« V letech sedmdesátých a osmdesátých minulého století, však stále ještě byly velehradské poutě projevy národního ducha. Tak byl Velehrad metropolí tohoto církevního hnutí. Episkopat, který hrál stále a stále obojetnější hru, použil konečně příležitosti, když úmrtím velehradského faráře Vykydala Jana se uprázdnila, aby tam dosadil Jesuity. Tak i symbolicky dovršeno vítězství Jesuitů nad cyrillomethodějstvím. Toto se stalo počátkem let devadesátých minulého století, kdy v národě našem udála se ona pozoruhodná kulturní revoluce, dodnes kriticky neosvětlena. V Čechách i na Moravě počínal nový směr známý pode jménem »realismus«. Směr, který byl opposicí proti národnímu romantismu. Ten přirozeně se obrátil i proti cyrillomethodějství, které – jak jsme ukázali – bylo původem

svým romantické. Tak slabému již hnutí církevnímu povstal nový nepřítel, vedle vlády a episkopátu i liberální intelligence, které jen nepřímou svojí nepřítel projevovaly, povstal nepřítel přímý. Vrženo heslo o »klerikalismu v čamaře«. V revolučních dobách těch zanikly národní manifestace velehradské.

Nové směry, noví lidé. Mluví se o cyrillomethodějsství, ale duch je jiný. Jesuité opanovali nejen Velehrad, nýbrž i ducha moravských kněží. Cyrillomethodějsství, nenaleznuvši opory v národní intelligenci, přiklonilo se užejí k episkopátu našemu a jako samostatné hnutí církevní u nás dnes jen živoří. Konají se sice stále církevní slavnosti velehradské, je i akademie velehradská, jsou unionistické sjezdy, leč duch je tak západnický, tak málo svérázně český a slovanský, že podobné sjezdy mohly by se zcela dobře konati v Bruselu nebo v Mohuči. A v tomto kosmopolitickém rázu je patrný vliv jesuitů. Konečně církevní život u nás netyje z cyrillomethodějsství, ten zabývá se křesťanským socialismem, vzniknuvším v zemích germánských. A křesťanský socialismus pohltit v sobě z větší části cyrillomethodějsství, pokud mu bylo pohodlné, pokud ne, posunul je na »mrtvou kolej«. Poměry dospěly tak daleko, že dnes může býti »knězem cyrillomethodějským« s klidným svědomím i Jesuita!

Tolik v tomto zajímavém církevním hnutí, které laiky, stojícími mimo ně, bylo nedoceněno, a kněžími — pracovníky bylo přeceněno.

— a —

Řeč se mluví a chlib se ji.

*

Náplatiu bohatí enom povinovati.

*

Co šeptane — všecko lhane.

*

Kdo něma v hlavě, ten musí mět v nohach.

*

Ani pes darmo něštěka.

*

Lepši pekařovi ež lekařovi.

*

Něbožka Pilna stojačky umřela.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Slezské mládeži.

V posledním čtvrtroku měl jsem několikráte příležitost mluvit o sjezdu nebo schůzi pokrokových Slezanů, mladého Slezska; ať již se pomýšlelo na manifestační sjezd, na němž v podrobných referátech měly býti současné poměry slezské probrány s různých hledisk, ať na důvěrnou schůzku známějších pracovníků stejného myšlenkového směru, je patrné, že mladí Slezané cítí potřebu konsolidace, cítí škodlivost dnešní roztržitého způsobu zeměpisnými poměry a jimi hlavně podmíněným vývojem a rádi by vytvořili něco, čemu se říká generace, co přináší do kultury něco svého, nového, obohacení. Mluvílo se sice při těch úvahách o sdružení k lepší práci pro náš kraj a lid, ale právě jeho podmínkou je vlastní organické sblížení lidí blízkých věkem a názory.

Ta roztržitost je způsobena již rozdělením Slezska na dvě části, které se dost odlišně vyvinuly. Slezská mládež studuje na různých středních školách, většinou však na moravských, a nemá střediska. Pražské pokusy o soustředění, několikráte opakované, vyústily v založení »Slezana«, který se však skoro hned po založení změnil v národně obranný spolek a minulý rok i formálně se stal menšinovou jednotou s akademickým odborem, jemuž je patrně souzen málo záviděníhodný osud akademických odborů jiných národních jednot.

Generace, která vstoupila do života před námi a dnes představuje pokrokové Slezsko, nedovedla se vymanit z té roztržitého poměrů, ukázala se kulturně neplodnou a politicky bezbarvou a tím bezvlivnou; to dokázaly zřejmě nedávné volby do říšské rady. Přímou slabost povahy dala se vytýkat vedoucím pokrokovým lidem; jméno jejich bez jejich vědomí a souhlasu dostalo se pod volební provolání, obsahující klerikální šlágry, a oni neměli odvahy odvolati svůj podpis. A zakládají všenárodní stranu, která má v programu čistě klerikální věty.

Nechceme-li se dostat na stejné cesty, musíme hodně a dobře uvažovat o té konsolidaci. Je snad nemožno nahradit toto slovo českým významem, soustředění a pojmy podobné znamenají proces vnější, mechanický, kdežto dle mého názoru je naším úkolem něco jiného: napřed provést tu konsolidaci, to vnitřní zcelení a zpevnění, každý sám v sobě, hledat v sobě, co je naše nejužší vzato, co je v nás krajového a kmenového, co je v nás slezského; a to v sobě pěstovat a zušlechťovat. Skvělou

analogii máme v Bezručovi, jak dovedl svůj slezský charakter vyvinout a stupňovat v typ cenný, umělecký i mravně. Náš slezský základ povahy povede nás pak dohromady k práci pro sebe a pro svůj kmen.

To však neznamená zůstat doma za vraty, mluvit dialektem a číst jen slezskou žurnalistiku. Vizme zase Bezruče. To nejsou ohlasy slezských lidových písní a la Glabazňa, Plešovský a pod., Bezruč se vzdělal myšlenkově i formálně moderní literaturou českou a pravděpodobně ne pouze českou a přece jsou jeho básně obsahem i formou daleko lépe slezské nežli hračky zmíněných autorů, dělané třeba přesně dle motivů i dle slovní a veršové úpravy slezských zpěvů. A náš nezapomenutelný buditel, profesor Antonín Vašek, přišel do Slezska s velkým odborným i všeobecným vzděláním, souvisel svým snažením přímo s vedoucími kruhy českého národa a stál v první řadě těch, kteří poctivě bojovali za pravdu a pokrok v našem celonárodním životě. Slezský student musí jít na čas ven, doslovně i obrazně, zjednat si rozhled nejen po krajích, ale i po kultuře celého našeho národa a co s ní souvisí, a přinést s sebou domů, čeho potřebuje. Různé problémy, kterých je tolik v tom ojedinelém útvaru, jakým je Slezsko, nedají se rozbírat a řešit jen tak od oka, bez pořádné přípravy.

Uvádím otázku národnostní; je-li pro každého Čecha stále časovou, je tím více pro nás, slezské Čechy, kteří netvoříme ve své zemi ani čtvrtinu obyvatelstva a stojíme proti dvěma nepřátelům a na samé hranici velkého státu nám krajně nepřátelského (a za tou hranicí žije 60 tisíc našich bratrů — celé velké hejtmanství by se z toho udělalo). Nepamatuji se, že by byl některý Slezan psal theoretický o národnostní otázce — a v praksi jsme doma stále, den ze dne. Snad proto je ta prakse neustálená, někdy i nesprávná; neuvažovalo se u nás dost objektivně o příčinách deutschfreundlišství.

Velmi málo se zabývaly generace před námi hnutím sociálním; proto poměr k sociální demokracii byl a je nevyjasněný a dovedl v nynější době k tomu, že ostravskoslezské vedení autonomistů programově bojkotuje menšinové organizace slezské. Studium sociální otázky a vývoje hnutí sociálních zjednáme si kritický poměr k vedení strany sociálně-demokratické vůbec a v našem kraji zvláště, ale pochopením sociální otázky přiblížíme se jistě těm tisícům svých dobrých krajanů, organizovaných ve straně sociálně-demokratické.

S otázkou sociální splývají u mnohých hospodářské problémy; u nás vystupují více nežli leckde jinde, poskytující nejen dostatek

všeliké látky k zajímavému studiu, nýbrž také hojnou příležitost k prospěšné a úspěšné práci. Máme v naší zemi obvody skoro čistě zemědělské (agrárnícké, velkých sedláků u nás skoro není), máme u nás v malém agrární otázku ve smyslu ruském: nedostatek půdy u pracujícího lidu, máme kraj prostoupený doly a továrnami, máme hory s krásou a bídou nevyzpívanou, nevykreslenou, nezpodobenou. Úžasný alkoholismus ve všech skoro vrstvách společenských je těžký problém hospodářský i sociální.

Druhou stránkou naší přípravy musí být poznávání kraje, lidu, historie a nynějších poměrů českého Slezska. Projít všechny naše vesnice a kopce, vytvořit si v hlavě plastickou mapu své užší vlasti; ale nejen terén, také lidi, také kulturní a politické poměry vesniček — není to obtížné, všude se najde nějaký známý, který ochotně o tom vyloží. — Třeba si více všimnout našeho lidu také s hlediska národopisného. V tom ohledu roztahoval a namnoze výhradně se u nás roztahuje málo prospěšný diletantismus. Jako hlavního představitele uvádím faráře Vyhlídala; vydal již několik národopisných knížek o Slezsku, kde je sebráno hodně látky, ale málo kriticky, nepřesně, nedbá správného dialektu, upravuje a napravuje, nezapisuje dostatečně původ — a hlavně vším proniká rušivě okatá klerikální tendence; zejména to vše platí pro oba díly »Našeho Slezska«. Zde revise je skoro podmínkou další práce.

Stejně je tomu v historii. Nemáme dosud vyličenou naše obrození v minulém století, nemáme pojednání o činnosti našich prvních buditelů. O prof. Vaškovi píše jeho jmenovec v tomto listu a vrhá často zajímavé světlo na tehdejší poměry; není to jen zájem historický, který by nás měl k tomu vést; profesor Ant. Vašek byl, jak jsem již řekl, člověk krajně pokrokový — jaký program vytvořil nám ve své buditelské práci? Jsem jist, že to byl na svou dobu program i kulturně pokrokový, protiklerikální a že naše generace může dobře naň navázat, dále na něm budovat a dle něho pracovat.

Jako věci poslední — místem, ne významem — vzpomínám studování povahy lidu slezského a v ní povahy vlastní. Napsal jsem v brožůře o Slezsku: »Ještě několik slov o povaze Slezanů«. Mnoho se o ní možno poučit z Bezruče; značná, až snad přílišná citlivost, na druhé straně nesmělost, nedostatek víry v sebe. Vidíte u Bezruče, že poslední slovo jeho života i poesie je zoufalství«. Kdežto v právě vydaném Věstudenském kalendáři píše kol. Břeský: »Že slezský student je většinou expansivní a dobývačný, demokratický a pokrokový, silně nacionální, při

tom však se skutečností málo vábnou rozumně počítající, že je houževnatý a pracovitý, je dáno a souvisí s národnostními a sociálními poměry, v nichž vyrůstá.« Není to tedy tak jedno-
duché. A přemýšlet o své povaze není věc podřízeného významu.

Načrtl jsem důležité body z programu mladé generace. Nemluvím o nějakém způsobu organizace; na hodonském sjezdu slovenské mládeže zrodil se vtip: »Když není k nějaké práci lidí, udělá se organizace«. Je v něm hodně pravdy. Důležitější a potřebnější je ta vlastní vnitřní konsolidace každého jednotlivce ve směru, který jsem částečně naznačil ve své úvaze. Jen bude-li mít mladé Slezsko ve svém středu hodně jednotlivců povahově pevných a schopných, jen tehdy bude mít budoucnost, a k tomu nějaká vnější organizace nepřispěje ničím. Leda snad volné sdružení přátel stejných názorů a cílů, nepoutaných stanovami, nýbrž jen tím vědomím vzájemné poctivosti a společných zásad. Prospěšnými by asi byly prázdninové schůzky mládeže, konané střídavě v různých částech Slezska, důvěrné schůzky debatní, kde bychom si řekli, co kdo dělá a jak daleko jsme který pokročili v té své práci pro své Slezsko. Přispěly by také k podrobnějšímu poznání Slezska. Jistý náběh v tom směru vykonal v posledních dvou letech akademický spolek »Opava«.

Tuto úvahu adresuji mladé inteligenci slezské. Generace starší nás klamala v mnohém; začala příliš brzy kompromisy, kterými se často kompromitovala. Budeme v mnohém muset jít proti ní, protože půjdeme svou cestou, diktovanou slezskými poměry, jejíž počátek je v letech šedesátých u profesora Vaška a jejíž směr, třeba jen jednou kolejí, provedl Bezruč.

Zapomněla stara krava, jak byla tělatěm.

*

Kdo chce všechno vědět, musí tři dni kajsi sedět.

*

Svatí nějidaju a pěkně vyhlidaju.

*

Člověk ludiam huby nězavaže.

*

Radši na jidlo ež na chlast.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Výtvarné umění.

Panuškova výstava na Štramberku.

Bezmála celý umělecký životopis, psaný pracemi svými, svůj umělecký portrét podal moravské veřejnosti Jar. Panuška výstavou na Štramberku od 16. července do 6. srpna, umístěnou s příkladnou péčí a vkusem v nové školní budově krásně položené a na umělecké výstavy zařízené. Bezmála celý portrét — na úplný obraz umělcův chyběly leda jen stopy z jeho hledacího, napodobujícího, tápavého mládí: veselé a dravé karikatury lidí současných (třeba v Macharových Božích bojovnících), kresby lesních zákoutí a nálad s nutnými reminiscencemi na Panuškovu mistra a učitele Mařáka a zvláště opuštěné a zpustlé kouty světa, pokřivené a zakřivené chalupy, krajinní a lidští tuláci, kreslení a malování se Schweigrovským zoufalým humorem, se Zvěřinovskou tvrdostí a sukovitostí kontur, které Zvěřinu i Panušku naučil pobyt ve tvrdém životě na půdě — české. Po těchto cestíčkách v mládí Panuška šel, všemi jejich směry hledal, stoupal a rostl: jeho dnešní dílo, jak bylo pohromadě na Štramberku, je skvělou křížovatkou a zastávkou na tomto vzestupu k nejvyšším uměleckým cílům. Jeho vyzrálé, mistrovské karikatury (Sněm chorob, Mandragora), jeho humorná strašidla z pohádek a přišery horečných snů, jeho studie a drobné samotářské nálady krajinské pod tesklivým, zřídka jásavým nebem českým, až k monumentálním přímo obrazům ze staré Prahy («u Nebeských» na Hradčanech) a volných, nedozírných krajů pod sněhem a v tání se spoustou podrobností — jaký vývoj, jaká umělecká žeň! Jedno jenom chybělo k úplnosti Panuškovy dnešního portrétu: celá jeho umělecká imokace starého Hradce Králové, staré Plzně a jiných měst, ale hlavně historické Prahy, z posledních tří let, do ní vedle skvělé umělecké dovednosti nejlepší své sny a své přesvědčení, získané pečlivým studiem, o minulé velikosti českých krajů a jejich královny, Prahy. Ale ty obrazy jsou už skoro všechny v soukromém majetku.

Pohádky Panuškovy nejsou, až na dvě, v nijakém vztahu k pohádkovým látkám známým odjinud, nejsou ilustracemi: Panuška vypravuje pohádky vlastní, rád hloubá baladistickým slohem o tajemném dění přírodním v hodinách nočních, rád zachycuje odvážným štětcem holé výtvořiny horečných stavů chorobné duše, pitvorné, přišerné preludy fantasu, halucinace, mdloby. Pohádky přejí divákovi volnosti, aby si je dle své sčtetlosti a bohatosti fantasmie dovypravoval, jsou tu z nich jen

začátky (Obrův žert) či konce (Zajatý obr); proto tím více pou-
tají, když se cítí divák spolutvůrcem, a také proto, že v nich
je mnoho skrytého humoru a kde třeba, mnoho lidové sprave-
dnosti v řešení vypravovaného dramatu. Všechny tyto vlastnosti
dobré pohody pohádkové obsahuje rozmarný Mlýn na baby.
Z ballad Panuškových byly na Štramberku čtyři: Rudý kohout,
Lebka, pro níž si vlastník přichází, Závan smrti, Hořící po-
klady, všechny v příběhu shrnující, všechny myšlenky velké. Escha-
tologický průběh o estránní ruce, chtivě a chvatně — skoro
nervosně — z temna půlnoci vytažené do světnice pro lebku na
stole učencově, naplňuje opravdu tím, z čeho tvořil umělec: po-
plachem údesu. K tomu virtuosně rozptýlený, bledě oranžový svět
strachem plachnoucí svíce — malířská síla a cena obrazu — právě tak
jako v Rudém Kohoutu posazeném na střechu — dle
lidové litoteticky zmíněné vyhrůžky kleté pomstychtivosti —
rozkrádá se a zarůstá mistrně zachycený plamenný, ničující
žár do klidné, nic prozatím netušící tmy. V Závanu smrti sivý
svět tušené luny a blikavá zář louče z chudičké světnice snují
příšernou neurčitou postavu tajemnou, vis movens nějaké tra-
gedie za tou látanou záclonkou, jež s hrůznou zvědavostí a drti-
vostí nahlíží do světnice. Tíha tajemného je úžasná. Kdekoliv má
toto baladistické (chcete-li: strašidelné) dění nějaký krajinný
rámec: ty zmlklé, dávno neexistující hrady nebo jejich dnešní
zubožené ruiny, bezmocně mlčící střechy prejsové, vyjevená
okna a dvěře, plné divných stínů, zaražená, jako zakleté skály,
dusnem, nemocí, chorobnými výpary naplněné interiéry — všechna
t. zv. neživá příroda cítí, myslí a děsí se s námi v téže náladě.
Anebo ve vážné ztrnulosti své je doplňujícím členem kontrastu
s groteskou děje, k docílení a zvýšení komiky (ve Mlýně na baby).
Výtečným dokladem harmonie předmětu (myšlenky) s náladou
vnější jsou hořící poklady. Zlatý, těžký světelný zdroj trýská ze
země do nádherně malované tmy. A ta těžká půlnoc se spoustou
čihavých, jen tušených záhad prolнула je celá touhami, lákadly
a tragikou zdarma nalezeného bohatství. Kletba zlata. — »Halu-
cinace«, jakž nazývá se velké plátno v oboru »příšer« poslední
dílo mistrovo, ještě ne zcela obraz, poněkud tvrdé a ploché, jsou
jaksi syntesou těch horečných, chorobných výjevů exaltovaného
mozku. Místo lidských tváří pitvorné masky a grimasy, místo
úsměvu ďábelské škleby, místo úst nekonečné tlamy, místo očí
propasti děsu, místo postav lidských bestie — karikatury, ale ne
zplodiny rozmarné či mstivé chvíle, nýbrž horečně zosnované
ve tmě zoufání a bezmocného strachu. M d l o b y zachycují, spíše
fyziologicky, jevy doprovázející rozpad sil ve chvíli, kdy ztrácíme

paměť a vládu. V hlavě zabučí dutě jez, před očima naskakují mžitky a v nich plno pitvorných přeludů a mátoch karikujících poslední krůpěj vědomí. Barvy a postřehy se ztrácejí zraku, z víček odteče jaksi všecka živá krev: žlutá opona klesá na smysly a zahalí je a ta povědomá žluť je výrazem obrazu. —

Krajinářské dílo Panuškovy vrcholí v »zimách«. I počtem — ze 138 děl dobře dvě třetiny —, i náladově a komposičně. Motivy volí Panuška nejprostší, ale zachycuje je se všemi podrobnostmi, třeba ne s minuciosní přesností kreslené, v čemž nezapře školy Mařákovy. Proti Mařákovi nepoetisuje, neustrojuje svých námětů, nearanžuje, je realistou v kresbě i barvě. Velebné romantiky Mařákovy marně bys u Panušky hledal, leda v pohádkách a balladách. A je také zajímavé, že tajeplný les Mařákův nestrhl Panušku — přece milovníka a vypravovatele tajeplného! Panuška má raději opuštěnost, až zpustlost, zapomenutost. Chalupy někde na ztracené vartě zavší, odlehle úvozy, skryté stráně, otlučené zdi, prolámané střechy, šindel, došky, v městech (v Praze) stará i nejstarší zákoutí, téměř ruiny, prejzy, vyšlapanou dlažbu. Vesměs místa, kudy chodil nebo chodí všední život, většinou těžký, bídný život. Velmi zřídka je z té bídy výhled do šíra (Z okna na Veselce); ba i ty širé výhledy (Po hled k Heřmaničkám, Štramberk, Slunce zapadá za hory) mají dušičku zaraženou, nebe větším dílem přisedlé, smutné, kolorit, těžký, vzduch chladný — nevlídný je život na českých výšinách, na Štramberku, v Řečici, Kovářech, Štíříně, Řepové, Heřmanicích, Mnichovicích, Ouvalích. Nejlépe zasypati tu tíží sněhem, zaklísti mrazem a hledati pod bílou pokrývkou, vyrovnávající a zastejňující, poesii těšení na lepší jaro — tak si myslím psychologii zim Panuškových. — Barevně hraje Panuška notu drsnou, nikde není lze pomlouvatí jej z ulízanosti koloritu. Je v podání prudký, bezprostřední — nějaké v z p o m í n k o v é tvorby krajinné u Panušky není. Ač málo kdo zná z paměti tak dokonalé tvary krajinných prvků, skály, stromy, podrosty. U soudruha Panušкова, Slavíčka, jsou objekty k slunci, k chvění světla více a směleji povzneseny; Panuškovy je protivno »jásání v světle« a také se mu zdá, že v duši českého kraje, zvláště zimního, je toho jásání vůbec nesmírně málo. Tím není řečeno, že by obrazy jeho »nesvítily«, že by nerozjasňovaly pokojů: viz třeba jeho pražské a hradecké nálady. Oba žáci Mařákovi Slavíček i Panuška šli v českosti svých krajin kus dále: směrem k minulosti českého kraje. Nejen přítomný stav voleného předmětu, nýbrž jeho dávná minulost, celý historický vývoj má býti vyvoláván v duši divákově. Slavíčková Praha v Zemské galerii dovede ho-

díny jímati cit a mluvití k duši; co vypráví, jsou zcela nové dějiny města Prahy, dějiny slavné, překonávající, uchvacující. O to usiluje i Panuška. Ārciže takovéto »historické kursy umělecké« budují nové mosty ode dneška k zítřku, jsou zároveň také pro nikavou uměleckou výchovou. A proto výstava Panušкова v kraji zapadlém přinesla užitek mnohonásobný. Navštěvována byla četně, studií, nálad i obrazů prodáno na třicet.

Výtvarné umění na příborské výstavě.

Bylo ho dosti, až moc; obě poschodí rozsáhlé budovy reální byla mu vyhrazena a budova ta se svým obsahem prohlašována za clon d'or hospodářské a průmyslové výstavy. Mohlo by se to vykládati za vítězství absolutního umění nad realitou hmoty a chlebem vezdejším, k němuž nabádavě ukazovala výstava ostatní; ale lépe zatím nevykládati nic — leda až na konci článku. — »Salon českého inteligenta« — název jak odvážný, tak vybízející k polemikám a odporu — obsahoval soukromou obrazárnu dr. Hrstky ze Štramberku. Jsou to díla po leta pečlivě na výstavách a v atelierech vybíraná; soubor jejich provanut projemnělou, kultivovanou a vyzrálou vůní určité osobní záliby, určitého uměleckého cítění, velmi vyspělého a velmi obětavého. Pobyt v té místnosti, před tváří této opravdu umělecké elity byl v celé budově nejpříjemnější, povznášející. Také pro svůj silný výchovný popud pro inteligenci, k níž »Salon českého inteligenta« volal slovy Hálkovými: »T a k t o n e z e v š e d n ě t d e j n á m, B o ť e !« Snad mohla vaditi někomu poněkud celková instalace »Salonu« v ohromné, školsky suché a tuze utilitaristické haluzně, pro níž arci obrazy nebyly původně vybírány a chystány. Nýbrž byly získávány jistě pro útulnější, přízpůsobenější pokoje. Trochu intimního dechu bylo by neškodilo — suchopární místnost zasloužila proteplení a zúžení. — Vedle byl Panuška, přenesený sem ze Štramberka, ale Panuška přebraný, už ne celkový obraz, portrét umělcův nabídnutý jeho díly, nýbrž torso. Nejlepší jeho kusy rozešly se hned ze Štramberka do soukromého majetku, neboť na Štramberských výstavách se také dobře rozprodávají. Ale i takto, kusý, zase nahodile zapadlý do rámce této výstavy, do kraje, s nímž psychologicky, povahově a umělecky nemá vlastně příčinné souvislosti, byl Panuška přece jen šperkem uměleckého oddělení z celé výstavy.

Třetí oddělení uměl. výstavy, odd. »malířů umělců« (! — bylo třeba takových distinkcí tam, kde bylo — také —

ještě — odd. »malířů a m a t e u r ů«) poskytovalo dojem trapné roztržitésti, nahodilosti, bezprogramovosti, zhoubné a neomluvitelné: byl jí m a t e n lid. Dostavil se Lolek se čtyřmi líbivě malovanými věcmi (nejprocitěnější z nich »Větrný den«), Šír se slušnými krojovými studiemi ze Slovácka, Fr. Úprka s mistrnými bronzami (hlavně »Pohádka« a »Rozsévač«), J. Honsa s »Letem« dobře malovaným (až na tuze tvrdé nebe a málo odhmotněná oblaka), ale ne právě umělecky vykoupeným, Koval s několika perokresbami — ti poslali své práce. Byl tu B. Jaronek, s jednou drobnou kresbičkou H. Schwaiger, Bém, Frolka, Mandel, Kalvoda, dokonce i Dědina a Kočí z »Humoristických Listů« — ti všichni dostali se sem úplnou náhodou, protože se obrazy nahonem sháněly a někdo je tedy laskavě — zapůjčil! . . . A co tam viselo dále, páchlo už tuze škatulkou na barvy a kamny. Vedle začátečnictví celý diletantismus nebo vyložená impotence. Celek chaos, směs, která dusila i to, co tam bylo lepšího, neboť býti králem mezi slepými a velitelem v prostibulu nevkusy a násilnictví nemůže přidati na slávě ani Lolkovi, ani těm ostatním jednotkám před řadou nul. Bylo těžko táhnouti demarkační linii mezi oddělením tímto, sflastrovaným a bezúčelným a mezi »malíři amatéry« pompésně a pyšně, i s cenami vystavených děl, instalovanými hned vedle. Hra na umělce. Hra na malování přes to, že některý z diletantů snaží se viděti lépe a poctivěji než mnohý akademický malíř (to byla devisa!) vedle a že zase některý z těch »akademiků« osvětluje svá veledíla dvojím až trojím světlem a stromy na nich nechá zmítati se tří stran — důkladná práce na pokračování. Nějaké ovládnutí hmoty citem, sensacemi zbičovaného a vzdělaného mozku, originalitou, nějaká neodolatelná nutnost tvoření a zákonnost práce, nějaké abstrakce, trochu malířské metafysiky . . . kdo to hledá zde? Kdo hledá malbu světlem, ne barvami! Všecky ty krajiny diletantské (a byly tu skoro jenom krajiny!) měly náladu jako kraj v době kamenouhelné, kdy se slunce nemohlo prodrati dýmem sopek a mračny. Nebe dlážděné stíny jako vyšalované z tvrdých fošen (Koval Selské nádvoří) a kde se hýří v barvách — kanafas. Studie kulis, dobrá, — ale jděte s tím po druhé dál, dál od umění, jenom ne takovéhle experimenty a na výstavě! A na Moravě, v kulturně zaostalém Příboře, kde lid ještě vkusem se nevzdálil od jarmarečního výkladu »obrazů« na obecním v den tržní! Před tu spoustu diletantů, kteří tyjí ze Štramberka! A vůbec a konečně? Snad stačí citát (R. Kassner, Der Diletantismus, ve sbírce Gesellschaft, viz »Hlídku Času« 6. září 1911):

»Umělec a diletant nesmí se směřovati. Diletantu schází sensibilita i forma, předstírá jen umělce. Ve skutečnosti nemá s ním nic společného. Diletant káže a znovu káže (Ruskin), netvoří a nepůsobí na vznik nových hodnot, nýbrž jen přeceňuje, buď sebe nebo předmět. Umělec je aristokrat, s vrozeným smyslem pro samotu a démoničnost. Diletant hledá cizí, umělec pátrá po svém, sobě příbuzném. Diletant nemá, ke komu by mluvil. Objekt, svět mu neodpovídá. Mluví na prázdno. A v tom jest jeho vlastní utrpení, jeho nedostatek štěstí, démoničnosti, osudovosti a tragiky.»

Zde je dodán ještě ostatek, který nebyl řečen výše. — Schlattauerovy gobeliny a smyrnenské koberce tlačily se o místo v jediné místnosti s velmi konvenčními a málo poetickými jesličkami, s paramenty a církevním (snad: kostelním?) náčiním — hotoveným úplně v rázu dnešní církve protzovské, ale docela ne umělecké — a se spoustou všelijakých ženských ručních prací a tretek, vyšívaných, na hedvábí malovaných, ve dřevě rytých a pálených umělecké ceny velmi problematické. Proto gobeliny nevynikly, ač je gobelin na výstavě všude jinde předmět nápadný, ba on líší se svojí novotou u nás a neobyčejností. Byly prostě většinou naházeny na stůl přes sebe jako někde v krámě Hoitašovy známé výrobky. To nebyla expozice, to byl trh. A snad také ani výběr nebyl nejlepší — jenom asi osm věcí tvrdilo starou slávu Schlattauerovy dovedné ruky v ladění barev, volbě a ovládání motivů. Pozoruhodná byla svítivost, jas vlněného materiálu v kyprém díle smyrnenských předložek a koberců. Polní máky, nové a nové jich užití, jich stylisace k účelům dekoračním začínají všednět; nedá se s nimi v této formě provést už mnoho nového.

K. B. Jehuda.

Mluvi tři po tři a po žadne nic.

*

Co se na naši roli rodi, to se pro nás hodi.

*

Synek ma na vybranu a děvucha na čekanu.

*

Synek něrostě ku slivce, enem ku divce.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Dr. J. Karásek:

Josef Hora, spolupracovník »Opavského Besedníka«.

V článku »Prof. Antonín Vašek«, Moravsko-Slezská Revue č. 8 m. r. uvádí se mezi přispívateli »Opavského Besedníka« též Josef Hora a bratr jeho František, spisovatel »Technologie«.

Josef Hora, šlechtná duše česká, poctivec od kosti, zemřel jako inspektor státních drah dne 2. července 1900. Jméno jeho jako čestného člena je zvěčněno na mramorové desce, v »Národním domě«, Vídeň XV. Turnerg. Tam ho chovají starší členové Národního domu, zvláště zakladatelé tohoto dosud jediného stávajícího českého domu v dobré paměti. Byl »pan inspektor« hospodářem domu a zároveň zastával velice obtížný úkol účetního a přehlížeatele účtů.

Bratr jeho, Fr. Ā. Hora, dosud žije; je professorem na pensí v Plzni, kde je též čestným měšťanem tohoto města. Je znám jako přestitel vzájemnosti polsko-české, napsal a přeložil nesčetné spisy, mezi jiným polskou mluvnici a slovník polský pro Čechy a český pro Poláky.

Z mužů, kteří v české Vídni žili před padesáti lety a v životě českém také činně vystupovali, jest málo jen na živu. Dr. Lenoch, zasloužilý vlastenec, a Dr. Dostál, bývalý poslanec za Tábořsko, ve Vídni. Prof. František Ā. Hora v Plzni a Dr. Brzobohatý, jenž se podepisoval Vlada Slanovodský. Dopisy jeho o životě Čechů Vídeňských vydal jsem znovu v Cinertově »Věstníku« 1894 a separatně v brožurce »Z Vídne o Vídni«.

K nejlepším znatelům života Čechů Vídeňských patřil zesnulý Āl. J. Kalandra, čestný člen Slovanské Besedy, jejíž dějiny též napsal. Od Ig. Rosy, který zemřel jako devadesátník v Nové Vsi u Břeclavy, mám několik dopisů.

Věnuji tuto několik řádek památce svého pantáty Josefa Hory, který znal celou generaci Vídeňských Čechů. Drobnosti jeho mně velice prospěly, když jsem vydával »Sborník Čechů dolnorakouských«.

Josef Hora, pohyblivý člen »Slovanské Besedy«, s brýlemi a kozí bradou byl tak nápadnou osobou, že mne brzy upoutal. Seznámili jsme se počátkem r. 1892. Vypravoval živě o svých stycích s kroužkem Nerudy-Hálka, s nimiž se stýkal.

Pocházel ze Svinařova u Kladna. Realku studoval v Praze. Professory jeho byli Rozum, vydavatel staročeských autorů, který se ho při přijímací zkoušce tázal, má-li se říkat »chlební pec« nebo »chlebová pec«.

Roku 1848 byl ještě mladíčkem. Bydlil v jednom domě u Staroměstské věže a v jednom poschodí se samotářským filosofem Smetanou. Nedlouho před svou smrtí mně sděloval, že bydlil s dvěma malíři, Němci z Vídně, z nichž jeden byl Čechofil a ctitel Smetany, muže vysoké postavy, jenž se jinak s nikým nestýkal. Ale já byl nemocen – a já si nemohl dělati poznámek – a pantáta brzy na to umřel. Dnes se nemohu upamatovati na jednotlivosti jeho sdělení. Rád vypravoval, kterak uslyšel volání »Barikády, barikády stavět«, a pomáhal stavět, ač nevěděl, oč se jedná. Po svatodušních svátcích utekl k strýci faráři do Předměřic za Starou Boleslav.

Zažil reformu realky; z profesorů uváděl zvláště Weyra, z jehož synů stal se jeden professorem matematiky na Vídeňské universitě, druhý, slavný sochař, je předsedou Umělecké společnosti. Byli to hoši velice nadaní. Když studenti na vyšší realce nedovedli něco vypočítat, zavolal otec syny, kteří začali sotva chodit do školy, a ti byli s počty hned hotoví.

Na technice studoval Hora chemii a matematiku, a chodil též na universitu. Když absolvoval techniku, byl dva roky suppletem v ústavě Vocelově*), ale r. 1859 přijal místo vychovatele u ryt. Michla, ředitele Alžbětiny (západní) dráhy. Ve Vídni setrval tři roky, do r. 1862. V této době rozvínoval velice horlivou činnost mezi Vídeňskými Čechy.

Ze známých jeho uvádíme rodinu Fikeysovu; jedna z dcer, později provdaná Bennewitzova, byla přítelkyní Ludmily Kollárovou. Dámu tuto jsem s Horou navštívil a psal o ní v almanachu »Jan Kollár«. U nich se Hora seznámil s Lenochem a rodinou Šemberovou. V přátelství žil se Zykánem a Burgeršteinem, vydávatelem Švingulanta a Zápisků ze života starých studentů. Burgerštejn byl úředníkem v ministerstvu vyučování a seznámil ho s Josefem Jirečkem. Zvláště dobře se snášel s Ant. Rybičkou, k němuž pravidelně docházel Kalandra.

O svých stycích s těmito muži, jako s Rosou a Burgeršteinem, a pak o tehdejších slovanských balech napsal článek do svého »Sborníku«, kde věnovali větší pozornosti vynikajícímu staviteli Schebkovi, jenž byl i poslancem v letech 60tých.

»Když Rieger přijel do Vídně, aby předložil petici u císaře pána za vydávání velkého českého časopisu, opsal ji také ve třech exemplářích«. Je to známé ono memorandum o vydávání »Národních Listů«. O tom, jak v slavném ústavě Bílkově psali studenti tuto petici prostředkem června r. 1860, rozpomíná se

*) Soukromý ústav, obchodní škola.

dvor. r. Dr. Fr. J. Studnička ve svém Sborníku na str. 43. Můj pantáta byl s otcem Bílkou, rodákem boskovským velice zadobře a bratr jeho František působil na ústavě Bílkově jako vychovatel.

Ve Vídni scházel se Hora s českými krajany v Pětidomí (Fünffhaus) »U bílého kohoutka«. Byl asi první, který odbíral Národní Listy. Tenkrát česká literatura nadějně vzrostla, zvláště na venkově počaly vycházeti různé časopisy »Poutník od Otavy« v Písku, »Opavský Besedník«, vedle Nerudových »Obrazů života« »Obecní listy«, »Hvězda«, »Boleslavan«, »Obzor Jičínský«, »Hlas z Litomyšle«. V Praze mimo »Národní Listy« r. 1861 vycházel Krásův »Čas« (v redakci byl Svátek), Posel z Prahy, Lumír, Humoristické listy, modní listy Lada. Vědu zastupoval »Právník«, který vydával Rudolf kníže Thurn Taxis, u Kobra redigoval Slovanské Besedy Hálek. V této době vznikly mimo to almanachy Máj, Hvězda (1860), Růže, Kytice, Zora (Táborská) 1859.

Josef Hora byl spolupracovníkem »Poutníka od Otavy«, do něhož přispíval poučnými statěmi ku př. 1862 »Papír« a j., »Která zvířata zasluhují nejvíce chrousty neb babky a ponravy« (podle Brehma). Pak psal do »Lady«, a do »Obecných Listů« a »Boleslavana«. S Koerschnerovými manžely byl v osobním spojení, jeho choť psala též do Lady a byla přítelkyní pí. Koerschnerové-Melišové.

Veliké boje měl pantáta s Vrat. Kazimírem Šemberou, z něhož se později stal renegat. Mladý Šembera byl velký domýšlivec a nazval kdysi v Slovanské kavárně u Bauera Palackého »historickým lhářem«. Z toho povstalo mezi nimi dlouholeté nepřátelství a ostré novinářské polemiky.

Kazimír Šembera počal psáti ostré dopisy z Vídne do »Hvězdy« a podpisoval se »Slovanský Bodlák«; Hora mu říkal »Dr. Bodlák«. V dopise v Boleslavanu 15. srpna 1862 pantáta šlehl zase nafoukaného bodláka, aby se příliš nerozmohl. Ovšem bera ohled na vady a nedostatek . . . narážel za jeho vlastní jméno.

Dokončení.

Lapši s mladym dřevo štipať, ež se starym peníze počitať.

*

Děvucha něrostě ku kolku, enem ku pacholku.

Slezská přísloví, úsloví a pořekadla. Zazn. K. Handzel.

Komentář

Literatura a umění

VIKTOR DYK: GIUSEPPE MORO. (Nová Edice, Praha Sv. IV. Cena 2'40 K.)

Po dlouhé době možno v této knížce čísti opět nové české verše se zájmem. Jejich první předností jest, že jsou prosty zoufalých artistních kozelců, jimiž dnešní lyrická mládež — dokonce ta lepší — snaží se zakrýti chudobu svého básnického ingenia. Viktor Dyk je příliš silná individualita, než aby se dal odvrátiti od své cesty teoriemi a módou. Je z těch, kteří mohou a musí zpívati jen tak, jak jim zobák narostl, a z těch, jejichž lyrická bytost našla si výrazové prostředky, které tak přesně odpovídají její povaze, že se zdá, jakoby vůbec nemohlo býti pro ni jiných. Bylo ovšem usouzeno, že Viktor Dyk příliš improvizuje, že nemá tvárné kultury. To je klam, a tato knížka znovu co nejlépe jej vyvrací svou vnitřní disciplinovaností a hlubokou rafinovaností výrazu, tím obdivuhodnější, že se pohybuje v mezích nejprostšího slova. Ovšem, známý úsečný styl Dykův se svým sklonem k šedi, někdy ocelové, často však i olověné, má také své nevýhody a nesnáze. V románových skladbách má na svědomí místa vyprahlá a nudná, v intimní lyrice jednotvárné a unavující sloky opakujičích se smutků a stesků. Ale jak vybraněna a jasna je osobnost autorova v jeho díle, a jak veskrze upřímné, poctivé a jednolitě je toto dílo! A jen stranická zaslepenost, nebo zášť kritiků, příliš jednostranných a náladových, nebo naprostý nedostatek nervů pro umění u kriticujičích profesorů mohou neviděti, či nechťiti viděti citovou hloubku, tak cudnou ve svém výrazu, a veliké umění prostého, hospodárného slova, jež charakterisují pozitivní výsledky básnické činnosti Dykovy. Giuseppa Mora počítám k nejlepším autorovým pracím. Je to dílko příbuzné poněkud rozkošné „Milé sedmi loupežníků“, ale má výraznější a hutnější epickou linii a skutečně mohutná místa zvláštního, utajeného pathosu a tragické ironie. Taková je na příklad překrásná čtvrtá kapitola druhé části o mladé černošce, z rozmaru zastřelené.

S větve na větev se kácela

Odešel jsem, nepocítil boře.

jako pták, jenž postřelený padá.

Nová země měla tolik krás.

Byla lehká, zářivá a mladá.

Nová země opojila nás

Padla v trávu. Vykrvácela.

Ale nyní mluví o ní moře.

Mám za to ovšem, že autor ve své typické metodě kratičkých zhuštěných i okleštěných vět nemůže již jíti dále, za mez, k níž, jak myslím, došel v této básni. Najdeme v knize sotva patero slok volně plynoucích a nerozkouskovaných. Děj mizí před námi jako prudká přebáňka v mocných, hutných kapkách. Ale, zdálo-li se nám již někdy, že údery těchto krůpějí, jež představují celou škálu od jizlivého aforismu až po cudně tlumený výkřik dravé bolesti, údery někdy melancholicky měkké, jindy sarkasticky ostré, jsou málo nové a nezužitě — v této knížce je vše, co dávno známe již u Dyka, jaksi obrozeno, stará, dokonce do krajnosti tu dohnaná metoda má novou vůni, nový půvab. Patrně proto, že zde autor „Marnosti“, tento zvláštní, tajně tolik milující a doufající pesimista a sebetřýznitel, přenesl starou svou bolest na hrdinu poněkud exotického a v minulosti vzdáleného, a vymaňil se ze soudobého svého prostředí, již tolikrát jím procítěného, komentovaného a napadeného. A myslím, že to není poprvé, co tento zdánlivý útěk z přítomnosti a všed-

nosti básníku prospívá, aniž při tom trpí působivost a časovost jeho myšlenky. — Knížka je vypravena lacině, ale vkusně a dobře. Kyselovy titulní kresby jsou úsečné jako díkce básníkova. Ehmkeova antika, které zde poprvé snad bylo užito jednotně v celé knize české, osvědčuje se znamenitě pro sazbu básní a dobře přiléhá k vnitřnímu rázu knihy. Korektura mohla být ještě pečlivější: rytmus několika veršů je zřejmě pokažen tiskovými chybami. — n.

SLEZSKÉ PÍSNĚ. (Po třetí vydal Spolek čes. bibliofilů v Praze. Cena K 1'20.)

Bezručovy Slezské Písňe jsou dnes nejpobulárnější knihou českých básní. Jejich úspěch není tak okázalý a hlučný jako před časem úspěch »Písní otroka«, ale je hlubší a potěšitelnější. Lahodí skoro, že nebyl poskvrněn nezřizenu reklamou oficiálního nakladatele, a přece že sotva najde se u nás inteligentnější člověk, který by Bezruč neznal. Nedostalo-li se tímto způsobem žádné vydání jeho poesie v chudý či bobatý dav nečtoucích a zcela lhostejných ke vši solidní literatuře a poesii, není to žádná škoda. Dobrá kniha nemá v něm co hledat, a chceme-li i popularisovati, můžeme jen tam, kde jsou uši k slyšení. A k těm Bezruč již cestu našel. Řekl jsem již jinde, že popularita Bezručovy poesie, pokud se nezakládá na jejím rázu, jest dílem nikoli obchodníka, nýbrž upřímné snahy řady nadšenců, kteří vystihli její význam. A řekl jsem, že máme dosti i jiné dobré poesie, která by si zasloužila stejnou propagační snahu. Dočká se jí však v nejlepších případech bezpochyby až po smrti autorů. Neboť u většiny našich mladších básníků překážejí politické, mravní, společenské předsudky řádnému úspěchu jejich poesie, který sám sebou zřídka se dostaví. Spolek českých bibliofilů mohl by ovšem velmi dobře to, co učinil pro Bezruč, učiniti i pro poesii jiných básníků, na příklad pro výbor ze Sovy, pro Hlaváčka, jež bylo by věru na čase vydati seriosně a vkusně, pro verše Šrámkovy, ba i — horribile dictu — pro verše Gelnerovy, ale dočkáme se toho sotva, poněvadž ve spolku rozhodují, jak se zdá, páni, kteří — nu, zkrátka: šosáci. — Těšme se tedy aspoň pěknému Bezruč! V »Novině« věnoval při příležitosti tohoto posledního vydání poesii »Slezských písní« několik dobrých a vřelých slov p. V. Martinek. Správně zdůrazňuje monumentálnost jejich řeči. V ní jest podstata síly a krásy Bezručovy poesie, jí zvířel autor nad všemi slabinami improvisačního rázu svého spontanního a drsného umění, jež svým vznikem a svou povahou podobá se někdy poesii lidové a jest jako ona nenapodobitelná, ač se dá tak snadno napodobiti. I nejzarytější odpůrce improvisačního charakteru v umění musí se zde pokloniti, čímž ovšem nemá býti řečeno, že ve známých literárních sporech u nás, pokud jsou povahy opravdu věčné, není pravda jako tak často uprostřed. — Poslední laciné vydání Spolku českých bibliofilů obstojí dobře i před kritikou vkusu choulostivého. Vedle své láce má proti prvnímu, drahému vydání bibliofilskému tu přednost, že působí knižněji. Kdo necouvne před paradoxem vazby, která stojí více než stála kniha, a dá si toto vydání dobře svázat, bude mít knižku trvale cennou, pěknou a praktickou. — n.

LUDVÍK BRADÁČ: ÚPRAVA VAZEB KNIŽNÍCH.

(U autora na Král. Vinohradech. Cena K 5.—.) V uměleckých časopisech zejména německých, které všimají si také uměleckého trhu, četla se v poslední době dvě zvláště přitažlivá slova: Sammlung Lanna. V jedné

dražební zprávě pod tímto titulem našel jsem také několik moderních vazeb pražské firmy Špottovy, jež dosáhly slušných obnosů, jedna dokonce 320 marek. Nevím, existuje-li dosud firma Špottova, vím však, že my mladší byli jsme až dosud vrstevníky knihařského řemesla co nejmizernějšího. Dáti si svázati dobrou knihu, znamenalo, dáti si ji zkaziti sterými nedbalostmi a nešikovnostmi; koupiti si knihu v původní vazbě, znamenalo koupiti si lacino napodobenou skvostnost, jež se za několik neděl rozpadla. A tak kupovaly se staré, kožené vazby a do nich vázaly se moderní knihy, což je počínání ze zoufalství, ale charakterisuje dobře celou hloubku a šířku úpadku slavného kdysi uměleckého řemesla knihařského. Na štěstí nastává pomalu obrat, renaissance knižních řemesel na všech stranách jde opravdu do hloubky, ač ovšem dnešní hospodářský systém nedovolí, aby se rozšířila na veškerou knižtiskařskou a knihařskou výrobu. Existují již firmy, které mají znamenitý zvuk. Papírny, písmolijny, knižtiskárny, knihařství. U nás, mezi jinými, má dobré jméno vkusného a svědomitého pracovníka, autor spisku: Úprava knižních vazeb, knihař Bradáč. Jeho knížka, pro subskribenty tištěná na ručním papíře slušným písmem (Hajduk-antikvou), poučuje slohem poněkud tvrdým ještě, ale prostě a dobře, milovníky knih i zevně dobrých, co mají žádati po svém knihaři. Její obsah měl by znáti každý, kdo si chce založiti vkusnou intimní knihovnu. Po zevní stránce nutno toliko vytknouti, že cena stanovena byla, a priori, příliš nízko a proto asi autotypické reprodukcí vazeb na černých i barevných přílohách nejsou právě dokonalé a »pergamenový« hřbet vazby je než v uvozovkách pergamenový. Nicméně knížka i tak mohla býti šťastnější, kdyby veškeré reprodukcí jednotně vtištěné (a nikoli částečně na tuhý barevný papír nalepené) byly v zadu připojeny k textu a nikoli roztroušeny mezi archy. Vzorem mohla tu býti úprava známého spisku Dyrynkova o krásné knize. Knížka p. Bradáčova byla by pak působila klidněji. Ale i tak, vzhledem ke své důležitosti a láci, zůstává pěkným dokumentem poctivé snahy, a bylo by dobře, aby se co nejvíce rozšířila, neboť novou a lepší podobnou publikací sotva tak brzy uvidíme. Chválu zaslouží i pěkný italský papír na deskách.

— n.

FRANTIŠEK KOBLIHA: MSTIVÁ KANTILÉNA. Čtrnáct dřevorytů. (*Červen«. Svazek III. Bilovice n. Sv. u Brna. Cena K 15.—, na japonu K 30.—.)

Karel Hlaváček, básník sešelých nálad, jehož hudbyplná poesie byla tolikrát a tak marně napodobena, a je, přes kvantitativní svou nepatrnost, stále ještě zdrojem, k němuž putují naši mladí poeti, našel by sotva mezi českými umělci výtvarnými příbuznějšího parafrasisitu, než jest František Kobliha. Violové andante nejlepších Koblihových listů má celé kouzlo příslušných básní Hlaváčkových, a chybí-li mladému kreslíti něco z ducha milovaného básníka, bývá to jen v oněch případech, kdy spodním tonem Hlaváčkovy hudby jest jeho jemná ironie. Ale skoro bych řekl, že František Kobliha, jakmile umělecky dozraje, vrátí se ještě jednou k němuž kterým Hlaváčkovým básním, tak se mi zdá býti příbuzný předčasně mrtvému a hořkým osudem postiženému básníku, a pak, že i pro tuto ironii najde ozvěnu ve svém nitru a prostředky k jejímu grafickému vyjádření... Kobliha je umělec kultivovaný, inspiruje se rád na vrcholcích domácího i cizího básnictví, ale zdolal hned na počátku cizí vlivy a je zcela svérázný, i když dosud zápasí někdy, jako každý mladý člověk, s formou. Ve dřevorytu našel techniku, zbavenou vši starodávné primi-

tivností a drsností, techniku něžnou a křehkou, jako stvořenou pro sv lyrické představy a sny. Mezi českými grafiky, z nichž nejeden vyniká nad něj technickou rafinovaností, nenajde se žádný, jenž by byl tak hlubokým básníkem. »Mstivá Kantilena« obsahuje několik skutečně vynikajících listů, jmenuji na př. list 5 (»Zas den byl ospalý...«), list 7 (»Mí bílí a vychrtí barbaři!«) a list 13 (»Již mrtvo vše...«). Ty stačily by, myslím, jinde, aby mladému umělci otevřely cestu do všech uměleckých časopisů, k oficiálním nakladatelům a mecenášům. U nás bude asi dlouho utloukán na jedné straně teoriemi, na druhé nevšímavostí. »Mstivá Kantilena« vyšla jako první cyklus grafického díla Kobliho, a ačkoli pro subskribenty, na tři po sobě jdoucí mapy, stanovena byla cena vskutku nepatrná, jest jejich počet pranepatrný. — n.

ŠEDESÁTINY AL. JIRÁSKA.

nejvýznačnějšího představitele českého románu historického, oslavil koncem srpna celý národ. Bylo patrné, že mu Jiráskovo jméno je drahé a že Jirásek je v Čechách z nejpobulárnějších spisovatelů. Jirásek je vlastně tvůrcem tohoto románu; prošel za čtyřicet let všemi jeho fasemi: od sentimentálně romantických historií s dějinným zabarvením přes vlastenecky naladěné epeje dospěl až k dílům přísného studia, pevné a široké koncepce a dobově věrného koloritu. Přední vlastností všech jeho prací jest hluboká a oddaná láska k národu; ta vyplňuje každou jeho stránku a zalívá ji teplem, v němž mizí všechny umělecké stíny, které tu vidí mladá generace. Jirásek byl vždycky svůj a zůstal individualitou, jež rostla vlastní silou; nikdy se nedal svěsti novými proudy, které mu byly cizí, nikdy neexperimentoval, jeho dílo je celé jeho. Jako kdysi působila slunná Litomyšl, dlouholeté jeho působistiě, na jeho první obrázky, tak v posledních letech vdýchal historické, tragické krásy nového svého domova Prahy a zachytil je v posledních velkých obrazech, které znamenají vrchol uměleckého jeho rozletu. Mil. H.

LEANDR ČECH

zemřel 27. července v Novém Městě na Moravě, v místě, kde dlouho působil jako ředitel reálky a kam byl převezen v agonii z Král. Vnohradů. Jeho jméno srostlo s t. zv. moravskou kritikou. Rodem z Čech, studoval v Brně pod Bartošem a byl s Ft. Bílým jeho nejmilejším žákem. Tradičním Bartošovým zůstali oba vždy věrní. Čech psal kritiky a články do mor. listů od konce let sedmdesátých. Znamená spojkou mezi tehdejší kritikou profesorskou a kritikou moravské literární mládeže. Těsně se přimkl k vlasteneckému směru »Osvěty«, jenž vyhovoval názorům Bartošovým, a vlivem F. Bílého se stal i jejím spolupracovníkem. Byl duch vážný a přísný, ale jeho pedantičnost se změnila důkladnými estetickými studiemi v účtyhodnou důkladnost, jež nabývá významu zejména tím, že neustrnul na starých metodách kritických, nýbrž si všimal nových západoevropských proudů a je k nám uváděl. Soudil vždy přísně, ale své úsudky odůvodňoval přesvědčivě podrobnými rozborů. Jeho obšírná studie o Karolině Světlé v Hlídce literární je vážným ukazatelem cesty nové kritice; jeho články o státníkovi a jeho družině jsou nejprve ranní předzvěsti správného jejich hodnocení a pak cenným pokusem o definitivní vystižení jejich významu. Zájem jeho nebyl obrácen k minulosti, nýbrž k době současné, pro kterou měl vzácné pochopení; odtud jeho národní činnost v západní Moravě, vedoucí k založení Národní Jednoty,

odtud čtené jeho práce methodické pro českou střední školu, v nichž mu byl vzorem F. Bartoš, odtud jeho obětavá účast na počátcích západomoravské krajiné žurnalistiky, a odtud konečně i významný programový článek o úkolech moravské belletrie, který r. 1885 otiskl v posledním ročníku moravského almanachu »Zory,« jím a jeho druhy založené. Morava vždy bude s úctou vyslovovati jméno tohoto předčasně vysle něho pracovníka, jenž mohl vykonati ještě mnohem více, kdyby byl žil v jiném ovzduší.

Mil. H.

KNĚŽI-SPISOVATELÉ VČERA A DNES.

Není tomu ještě třicet let, co zemřel Václav Beneš-Třebízský. Jeho vyšehradský hrob dosud bývá pokryt kyticemi návštěvníků, kteří nemohou zapomenouti na bělovlasého, kulhavého klecanského kaplana, jenž celý život věnoval knize. A v Klecanech, kde působil, stále na něho vzpomínají jako na vzorného kněze, a může-li někdo říci, že k němu chodil do školy, je to jeho pýchou a říká to s hrdostí. Historické jeho romány vyvolaly řadu napodobitelů. Dnes jsou již překonány, ale pokud tvoří četbu lidovou, něco jiného, než co znamená vrcholný bod českého umění slovesného, nejen že nelze nic namítat proti jeho epigonům, naopak je nutno je vítat a volat k práci. Je ovšem třeba, aby si z něho vzali to, čím věčně bude žít a proč je a byl milován: oddanou lásku k národu, zbožnou úctou k jeho minulosti, radost z jeho slavných dob a čínorodou bolest při myšlence na dobu úpadku. Tak, jak hovořil Třebízský o Husitech, dovede po něm málokdo. On, český kněz katolický, zpopularisoval svými romány názor o nich, který vyslovil Palacký: že je to nejslavnější doba naší historie. Není tomu ještě třicet let... V brněnském »Hlasu« pod čarou otiskuje »historický román z r. 1432« Pan Janek Pardus z Horky u Olomouce moravský kněz Adam Chlumecký, jenž začal psát, když Třebízský umíral. Chlumecký jest »uznaný« katolický literát, třeba bez umělecké páteře. Psal biblické prosy, hrál si se symbolikou, rýmoval prstonárodní pohádky a psal realistické romány. Vše, co se komu líbí. Již před lety se pokoušel také o historické povídky, ale neměl štěstí. Bylo lepší podobné čtení lidové. Až teď, kdy je tento literární směr celkem opuštěn, hledá zase vavříny na starých cestách a sahá k osvědčenému vzoru: ke Třebízskému. Kopíruje jeho styl, snaží se vložit ve své věty tlumenou jeho vřelost, archaisuje, zdobňuje, žvatlá sentimentálně. Úspěch ho nemine tím spíš, že již dějiště Skrbenskýho. A katolický kněz, ještě ne třicet let po smrti svého mistra, vzal si z něho jen libivé formální prostředky, aby jimi tím spíše působil na lid a vyplenil, co z idejí Třebízského vnikalo čtenářům do krve: obdiv pro husitské předky. »Kacířská cháska«, »čeládka« a podobné výrazy o Husitech, jež hnusno opakovat, vyplňují někdy celé pokračování jeho »románu.« A přimyslete si k tomu, jakou úctu má kněz ke svátosti stavu manželského, když užívá zcela vážně obratu »narazit si nevěstu!« Včera a dnes. Není tomu, opakuji, ještě třicet let, co zemřel klecanský kaplan Třebízský.

Mil. H.

ČEŠI V ŘÍMĚ.

V »Zeitschrift für Bildene Kunst« (Seemann) v posledním čísle 46. roč. pojednává p. Oskar Pollak o mezinárodní umělecké výstavě o Římě. Jeho článek hemží se trefnými poznámkami, jež by bylo dobře citovati, kdyby nám to dovolovalo místo. Rakousko pochodilo dobře v jeho kritice. Také

Češi speciálně. Aspoň místa nás týkající se budtež tedy uvedena: »Pokoj Čechů bude pro mnohé znamenat překvapení. Nejprve malá retrospektiva, počínající obrazy Josefa Navrátila, malíře, který žil 1798–1865 a od něhož je tu několik věcí jako na př. »Dáma v toaletě« a hlavně »Sardelle«, jež znamenají malířství v nejlepším slova smyslu, a veliké vymoženosti velikých Francouzů, Maneta atd., časově předcházely. Malířsky podobně významné jsou menší studie Josefa Manesa (1821–71), vynikající jest, patrně ze šedesátých let pocházející »Vyjíždka« Josefa Barvitia. Češi ani dnes neztratili této výše, jak to dokazují obrazy Švabinského, jeho žáka Obrovského a především Otakara Nejedlého (»Slavnost«) a Jana Preislera (»Podjaří«, »Scena na venku« a »Bílý kůň«).... A o české plastice: »Také v oboru plastiky dovedou se Češi uplatnit. Ze starší generace třeba tu jmenovati Myslbeke s jeho monumentální sv. Ludmilou (bronz), z nejmladších Jana Štursu (»Eva« a »Schoulená«), který sleduje podobný cíl jako Metzner a Hanak, ale v každém ohledu zůstává samotným. Jeho »Schoulená« (ve »Volných Směrech« roč. XV. č. 1. s nápisem »Toileta«, Pozn. překl.) je skrz na skrz slovanská. Hluboce nadaný umělec, který jde úplně svými cestami a jistě bude znám také širším kruhům, jest František Bílek, jehož »Kristus jako oráč« (dřevo) vzbuzuje oprávněný podiv«.

—n.

VÝSTAVNÍ ARCHITEKTURA SVĚTOVÉ ŘÍMSKÉ VÝSTAVY.

Mezi facádami pavilonů mezinárodní umělecké výstavy v Římě 1911 bylo člověku živého dobového cítění k zlosti. V době demokratisace parlamentů, generálních stávek, revolucí, odluky státu od církve, kdy o hmotném blahobytu a úpadku lidstva rozhodují stavy, krise hospodářské, velké stavovské akce a švindly, patří stará, nesociální výstavní architektura do knižy státních hodnot. Evropské státy ukazují v Římě světu za peníze poplatnictva, jak zanedbávají svých vývojných povinností. Všechny tyto pavilony, jež stavěly různé státy svým nákladem, představují ducha a smýšlení oficiosů vrchních státních stavebních kancelářů, jež je proje- ktovaly nebo úředně approbovaly. Všechny, až na rakouský, stojí za soudobým vývojem dnešní architektury.

Uherský pavilon je zbudován v nejběžnější secesi; celek, pylony, formy i dekor upomínají na slavobrány let devadesátých. Pavilon ně- mecké říše je tvarů ukázněnějších a bližších dnešku, myšlenkově však rozpoltěný honosnou, nadměru vážnou facádou s plochou, nesklenutou kopulí, složenou z navrstvených a odstupujících horizontálních složek, nadsazené reprezentační žádosti, nestrované s prostými plochami táblé architektury užitkové. Americký pavilon dokumentuje hodně křiklavě ne- slučitelnost bytové architektury s praktickými potřebami výstavní archi- tektury. Anglický — amerikánskou villu zmodernizované renaissance, neomítnutých cihlových stěn s předstupem, okny a portálem, lemovaným bílým pískovcem, kryjí atelierové, skleněné střechy! A tak dále a hůře: stavby pseudohistorické nebo přímo architektonické divadelnosti, nepravé v základu i pojetí. Pavilony ruský (moskevský empir), srbský, španělský, francouzský, italský, belgický, anglický. Největší divokost starého balastu starého výstavnictví představuje Španělsko. Na vysokém výběžku parku Monte Pincio staví r. 1911 romantické monstrum, věrně obdobné španěl- skému pavilonu na světové výstavě v Paříži před jedenácti lety: zase je to goticky-renaissance zámek orientalské tvarové bohatosti a spleti- tosti, z plátna, dřeva a štuky, stejně natřený blínitou barvou — a před-

vstupem k modernímu španělskému umění opět slavnostní, polomusejní sň s velikými, vybledlými gobelíny s výjevy z válek a námořních bitev s Turky a rozestaveným brněním. Polo feudální sál, polo »rytířská sň«, do které zabloudilo několik moderních plastik. A vše, co bylo za těmito Turky a rytíři, hliněnými prkny a plátny, bylo divokým, bouřlivým blasem, že moderní novodobé umění nežije dle žádosti feudální nebo musejní atmosféry a dle facon úředně approbovaných. Srbska, jež si odnese z Říma krásný úspěch politický i umělecký, bylo mi líto pro jeho nevýrazný, antikisující pavilon i barevně ponurý, černošedý.

Rakouský pavilon (dle návrhu vídeňského arch. J. Hofmanna) je tu jedinou ryze programovou moderní výstavní architekturou. Půdorysně obrácené táblé U, tvořící svými rameny a ochozem přirozený dvůr pro plastiku. Bělá se tu mezi stromy, trávničky a facádami sousedních pavilonů, ze všech nejúpravnější, čistých ploch, konstruktivně členěných, akcentovaných plastickými vertikálami, čistě věcné, účelné a klidné skladby a techniky.

Emil Edgar.

*

DR. VÁCLAV ŠÍLENÝ

zesnul 9. září. Odešel s ním Moravě politik velkých kvalit a práce. Nebyl sice politikem tak zv. »velké linie«, k tomu byl příliš věcným a reálním a měl smysl pouze pro věc, která vede k praktickým účelům. Tam, kde byly půtky politické, stranické, vášnivé vřavy, nebylo nikdy viděti dra. Šíleného, za to všude bylo znáti jeho pilné ruky, kde třeba bylo některou otázku propracovat a bouževnatě ji uvádět k platnosti. V dobách vzájemných bojů strannických, kdy pro potírání různých hesel ztrácela se věc, byl často dr. Šílený sám, který pracoval v otázkách hospodářských, živnostenských, vodních cest a mnoho jiných.

DRAHOTA.

Dlouho již trvají nářky na stále broživěji a broživěji se vzrůstající drahotu všech životních potřeb. Ceny obilí, mouky, masa, cukru, petroleje, paliva, bytů, zkrátka všeho, co náleží k denním potřebám člověka, stoupají v poslední době tak rychlým tempem, že výdělečná činnost lidu ani z daleka nestačí přispůsobiti se novým těmto poměrům. Všeobecná nouze zachvacuje nejen třídy chudého dělnického lidu, ale i na živnostníky, rolníky a úředníky poměry tyto hroživě doléhají. — Hlavní příčinu toho není snadno nalézt. Během posledních desíletí povznesla se kulturní úroveň i nejnižších tříd našeho lidu neobyčejnou měrou a tím stoupla též tak zvaná životní míra »standart of lift«, takže potřeby nynějšího dělníka jsou již daleko vyšší než před lety. Avšak ani zdaleka tak rychlým tempem jako konsum potravin, nepostupovala produkce našeho zemědělství, a ježto volnému dovozu z ciziny bráněno jest ochrannými cly, muselo tedy nastati zvýšení cen. A nyní nemůže-li lid potřeby tyto následkem zvýšení cen ukójiti, nastává nespokojenost davů, přístření sociálních protiv a toho výsledkem jsou bouře lidu, stávky, nepokoje až k sociální revoluci.

Zjev nynější drahoty jest jaksi všeobecný, neboť vyskytuje se ve všech státech Evropy jak v Anglii, Francii a Německu, tak i u nás. Nikde však následky toho nejsou tolik pocítovány jako v naší říši, a proto nedávne bouře vídeňské, které dokonce místy měly známky revoluce, a ohlas jich ve všech větších městech říše, nemohly nikoho překvapiti. Snad konečně bouře tyto vyburcují rozhodující kruhy z dosavadní nečin-

nosti a na místo nesčetných anket a porad přistoupí se k pozitivní práci. Nebude však stačiti odstraniti bezprostřední příčinu, která vedla k drahotným bouřím, totiž nedostatek masa tím, že zvýší se kontingent dobytka, dováženého ze Srbska a otevrou se rakouské hranice volnému dovozu argentinského masa. Neboť podobných masných otázek máme v Rakousku celou řadu, bída na nás zeje ze všech stran. Statistika úřední a zprávy veřejných hospodářských korporací nám to zřejmě dokazují. Z dat těch jasně vidíme, že výdělečná činnost obyvatelstva nepostupuje, průmyslové podnikání stagnuje, zemědělství neprospívá, a nejsmutnější, že i konsumní síla obyvatelstva nestoupá, nýbrž v mnohých bodech klesá. Konsekvence toho pak mohou býti nedozírné.

Že za takového stavu celkové hospodářské situace, a při stále vzrůstajícím se zadlužení státu a zemí, rostoucí pasivní bilanci obchodní a snad již i nastalé pasivní bilanci platební, nebude snadno stávající drahotu zmírniti, jest samozřejmo. Bude tu třeba vytrvalé práce všech veřejnoprávních korporací, změny správy státní i vládního kursu. Dojítí však jednou k tomu musí. Neboť nastalá drahoty zplodila již zjevy, které vzbuzují oprávněné pochybnosti a vážné obavy ohledně dalšího hospodářského rozvoje a pokroku našeho státu. Úkolem každého státu jest zaopatřiti a zabezpečiti svým občanům co nejpriznivější podmínky životní a poskytnouti jim možnost dalšího rozvoje. Tím spíše třeba jest toho v našem státu, který postrádá jakékoliv sjednocující ideje, kde právě blahobyť jednotlivých národů má státi se tím pojítkem.

Nynější vysoké ceny životních potřeb nebude možno v dozírné době snížiti; neboť drahoty doléhá neméně tíživě na široké vrstvy zemědělské jako na průmyslové. Zmírniti aneb odstraniti účinky této drahoty bude možno jen zvýšením výdělečné činnosti všech těch tříd lidu, které tolik drahotou trpí.

Při zmíněných bouřích vídeňských vzbuzovalo údiv, že davy lidu přitahy k paláci říšské rady a holemi a zafatými pěstmi hrozily stěnám parlamentu. Hrozby ty však nepatřily parlamentu všeobecného hlasovacího práva, nýbrž těm rozhodujícím vídeňským kruhům, které nechtějí dopustiti, by konečně Rakousko stalo se spravedlivé vůči všem svým národům a takto umožněno bylo zákonodárným korporacím, věnovati se řešení oněch důležitých problémů hospodářských, které by zmírnily bídu, zvýšily výdělečnou činnost i sociální postavení širokých vrstev národa. Otázka drahotní stává se tu otázkou politikou a zároveň vážnou výstrahou vládě, by tato provedla již usmíření národů a poskytla jim všech těch svobod, které potřebují k volnému, samostatnému svému rozvoji.

Jen tak bude možno síly, které nyní v boji se nalézají použiti k činnorodé práci na poli hospodářském a kulturním, jen tak bude možno zvýšiti blahobyť a zmírniti příkré protivy sociální. Zd. V.

OBECNÍ SAMOSPRÁVA NA MORAVĚ

jest jednou z nejdokonalejších na světě vůbec. Patrně to jasně z toho, že nemá žádné potřeby, žádné stížnosti. Obecní samospráva německá z celého Rakouska sjíždí se každoročně, debatuje o svých potřebách a přednáší své stížnosti i bolesti, podobně česká obecní samospráva v Čechách. Jenom na Moravě ticho, klid. My nepotřebujeme nic, peněz máme dost, žádné obecní přirážky aneb 200% to je stejné, to náš blahobyť pranic netlačí. My nepotřebujeme žádnou státní pomoc k opatrování si ústavů humanitních, jako jsou veřejné okresní nemocnice, chorobince,

chudobince, sirotčince a pod. Vláda nás nutí stavět infekční pavilony, cholera pořáde straší, ba i mor je na cestě do Evropy, ale což pak neví to vláda, že každá obec má už infekční nemocnici — pastoušku? Ó, my na Moravě jsme v obecní samosprávě velice pokročili, my máme všechno, my nepotřebujeme nic. Proto popřejme ústředí starostenských sborů na Moravě klidný spánek.

A. E.

O KULTURNÍ POTŘEBY

našeho lidu stará se svědomilě ústředí starostenských sborů na Moravě na podnět Osvětového Svazu moravského. Ústředí starostenských sborů vypracovalo totiž návrh osnovy zákona, kterým se ukládá každé obci na Moravě, aby nejdéle v následujících 5 letech zřídila obecní veřejnou obecní knihovnu, města, mající nejméně 4000 obyv. také veřejnou čítárnu. K hrazení nákladů na tyto kulturní instituce ať je obec oprávněna vybíratí přírážku k domovním daním a výdělkovým, pak k dani osobní, z příjmu a z vyššího služného. — Dovidáme se, že vláda hodlá prý naříditi, aby důstojníci, «vysloužili vojínů» hojně tyto čítárny a knihovny navštěvovali, aby se jich úroveň duševní povznesla. Jen tak dovolí přírážku k osobní dani z příjmu.

A. E.

KRAJINSKÁ VÝSTAVA SEVEROVÝCHODNÍ MORAVY V PŘÍBOŘE.

Titul měla příborská výstava hrdý, široký. Žel, obsah mu zdaleka neodpovídal. Ani obsah (reální výsledek přičinění, rozhledu a zkušeností pořadatelstva), ani výsledek do budoucnosti, že by totiž výstava tato mohla býti ukázkou programu, jak se má Novojicko, Kravaňsko a Lašsko — to je přece severovýchodní Morava — «vlastivědně», vědecky, po stránce hospodářské a kulturní, dále zpracovávat a vyvíjet. Příborská výstava byla pouhé povrchní, neumělé sehnání a nahromadění nejružnějších věcí z blízkého okolí, ale také ze všech možných koutů Moravy i Čech — «zusammengewürfelt» říká Němec, Čech: «co kdo poslal, co Bůh nadělil — jen sem s tím». Bez výběru, bez uspořádání, bez vědeckého zpracování, bez organizace. To, čím bylo ve «umění a kultuře» umělecké oddělení t. zv. «malířů umělců». Nahodilost a na rychlo, to je dojem příborské výstavy.

Výstavy mívají hlavní účely dva: býti tržištěm, odbytištěm zboží — účel obchodní, reklamní; a býti zrcadlem kulturních snah určité generace, společnosti, města, kraje, země či celého světa. I výstava musí mítí tělo a duši. Příborská výstava vyhověla velmi kuse a pouze úzce lokálně účelu prvnímu, o druhý bloubějí vůbec nezavadila a kde zavádila, tam velmi povrchně a jednostranně (ve školství). Severových. Morava je přece kraj po výtce velikopřemyslový. Vyslovte si jména Ostrava, Vítkovice, Butovice, Frýdlant, Kopřivnice, Štramberk, Nový Jičín, sám Příbor — co jméno, to rozsáhlý, namnoze vůbec jedinečný průmysl na Moravě (kopřivnická vagonka! vítkovické peklo!). Celá severovýchodní Morava probíhá se pod tíží strojů; píseň toho kraje je doprovázena drnčením úžasných koles, vibrační napiatých řemenů, skučením píšťal a sirén, ozvěnou její je sténání hladu a bídy — nejen do kraje za Ostravicí, k Těšínu, ale především také do severovýchodní Moravy zadul plamen sociálního boje a nenávisti, který se jmenuje Bezruč! Z této celé nekonečné práce a bídy v kraji nebylo na výstavě nic. Ani stopa. Aťci je ten průmysl v rukou německých a Němce nechtěli na výstavě snad mítí, nebo nechtěli Němci na českou výstavu. Ale pak

to nebyla výstava krajinská, nerepresentovala to, co nesprávně blásá její titul. Byla to výstava několika českých továrníků a živnostníků, mezi něž se však pořadatelům připletli přece také — Němci. A zrovna malí Němci, kteří malým Čechům konkurují. Kdežto velkopřemysl ostravský, kopřivnický atd. je bez konkurence nejen v kraji, nýbrž na celé Moravě. Jaká to logika? A když tedy ne velké Němce s jejich prací v kraji, pro kraj a proti kraji, nebylo zajímavé a důležité — aspoň theoreticky, ciframi, diagramy, statistikou a p. — stanovit význam toho velkopřemyslu pro kraj z našeho hlediska českého? Změřit jeho třeba někde zhoubný vliv (na národnost, zemědělství, malý průmysl), jinde snad vlivy dobré, spočítat výhody i nevýhody jeho? Ukázat, jaký a jak svádí drobný člověk s ním boj? Jak se má jeho otrok — český dělník? Plno a plno momentů veledůležitých pro kraj, ale z nich na výstavě ani jeden. Není přece vyčerpán hospodářsky a průmyslově kraj severových. Moravy tím, že vystavuje své výrobky švec z Brušperku, krejčí z Ostravy, truhlář ze Štramberku, ač ze Štramberku nevystavoval živnostník žádný, atd. Je třeba ukázati ne jednotlivce, ale celý obraz práce a srovnat ji přehledně tak, aby se jednotlivá města broudně utkala v konkurenčním zápolení. Ne jednotlivci, nýbrž řemeslná družstva. Právě drobný průmysl měl býti k výstavě krajinské organisován, z celována a ne tříštěn. Jen tak něco znamená dnes proti tovární velkovýrobě a jen tak může vyniknout. Takto převládal, jak se samo sebou rozumí, drobný průmysl příborský, jednotliví živnostníci; v tomto směru byla to výstava příborská, ne krajinská.

A v zemědělství to byla zase výstavka hospodářské školy v Kopřivnici a ne přehled zemědělské zdatnosti celého kraje. Sál této školy byl nejucelenější a nejpromyšlenější, ale školský, na celý kraj úzký. Nějaké podněty a výhledy: jak zlepšovat půdu, jak dobytkařství, jak organisovat mlékařství, opatření k tomu konci statistiku spotřeby mléka a másla (musí býti úžasná v kraji tak průmyslovém!) jsme neviděli nikde. Postavení zemědělského dělníka rovněž nezjištěno; a zasáhá přece v kraj arcibiskupské panství, které s těmito daty — pověstnými! — na výstavu patřilo! A kde bylo lesnictví? Raději mělo zůstatí při původně zamýšleném titulu a programu výstavy: hospodářská; ta mohla býti důkladná a větší než tento «krajinský» zmatek, kde ode všeho bylo něco a celkem nic. — Podobně není přece vystižen obchod celého kraje tím, že příborský velkoobchodník (ze všech obchodníků kraje jediný!) vystavil «jakýsi vzorný koloniální obchod», cukr, kávu, cikorii, koření, likéry, mýdlo atd., vesměs věci, které jsou patrně v kraji našim domovem, když chybělo úplně na př. to, co živý obchod udržuje: komunikace. Nevystavovala ani lokální dráha Studénko-Štramberská, tak důležitá pro Příbor, jediná dráha snad na světě, která vynáší 25–30% čistého zisku; spolek «Auto», doplňující znamenitě síť železniční a dnes pro kraj nezbytný, representován — fotografiemi svých výborů. Fotografiím a tableauxům připadla vůbec úloha vynikající. Fotografie také, proč ne; ale především a hlavně podstatu, prospěch všech věcí, jimiž se chceme pochlubit, ne osoby.

Krajinská výstava má k diváků mluvíti jinak, hovorněji a důkladněji. Nesmí lehkomyšlně zamlčeti historii kraje a musí při nejmenším sebrati to, co z historie jeho je už hotovo: všechny dokumenty listinné, knihy, časopisy, brožury atd., o Kravařsku, Lašsku a Novojicku pojednávající. Krajinské výstavě severových. M. bylo by největší pýchou, že

může podati znamenitý doklad z prae historie svého kraje a vlasti vzácnými nálezy z pravěku lidstva na K o t o u č i u Š t r a m b e r k u, které nebyly přece nedosažitelné. I g e o l o g i e kraje, kde stojí Kotouč a kde dávna minulost kůry zemské uložila do země zkamenělé a zubelnaté lesy předvěké, jistě by poutala návštěvníka krajinské výstavy znamenitě. Aspoň pro inteligenci poučnou sbírkou zdejších charakteristic. nerostů, ta by se snadno byla pořídila. Kde je tolik středních a jiných škol jako právě v severových. Moravě, nebylo by za těžko sestaviti pro krajinskou výstavu a jednou pro vždy také přehled f a u n y a f l o r y celého kraje, zvířata vycpaná a preparovaná, rostliny v herbářích. Z lidových staveb nebylo také nic, o lašské krásné písní lidové nic, o dialektech nic, kroje chatrně zastoupeny a ne ryze zdejší, lidový umělecký průmysl slabý, zpřeházený, neurovaný. A ostatní chybějící věci neodvažují se ani vysloviti: politika, z d r a v o t n í c t v í, jak je v kraji, v městech (v Příboře na př.!) postaráno o zdraví zdravých, jak o nemocné, kanalisace měst, vodovody, regulační plány měst a ulic, aspoň ideální. S o c i á l n í p o v i n n o s t i komun v kraji. Jak je postaráno o dělníka a dělnici v továrnách, na polích, jak dělník bydlí, co pro něho v tomto ohledu dělají obce. Jak komuny naše pečují o stálé zaměstnání lidu. Jak vůbec hospodaří. H t d. a t d. To všechno patří přece na krajinskou výstavu. Nejvíce zaráželo že n á b o ž e n s k é minulosti a dnešních náboženských poměrů Kravařska a Novojicka nebylo ani zmíněno. A žili tu přece Čeští Bratři! V Příboře je pilný pracovník v těchto kulturních otázkách, znatel a sběratel, p. lékárník Pokorný; mohly vzniknout aspoň diagramy, mapy nějaké za jeho vedení; řadu lidí byl by dovedl zaměstnat.

A tak odcházíš z výstavy s dojmem, jako by v severových. M. žili jenom řemeslníci, malíři amateuři a — učitelé kreslení. Těmi totiž představeno a — zabito úplně š k o l s k é o d d ě l e n í. Byla mu vyobrazena celá budova učit. ústavu a celá budova uč. ústavu byla naplněna, v sálech i na chodbách žákovskými v ý k r e s y, výkresy, výkresy. A výkresy naplňovaly do polovice ještě také stěny druhé budovy školní. Výkresy, ruční práce a výrobky dětské (z hlíny, papíru, dřeva), tyto nejzajímavější, a několik hříček z dlouhé chvíle — to je školství. Ovšem; učitelé kreslení myslí, že představují dnes pořád vykríkovanou uměleckou výchovu, a tedy celou školu, mají také pořád jakési nové proudy v kreslení — tak tedy hodně — výkresů. Kde by jich stačilo pět z jedné třídy, nastrkají jich padesát. Bez kritiky a bez výběru. A nikdo z diváků si jich nevšímá a kdo si všimne, věří, že právě ty nevystavené dělali poctivě žáci, ale že výkresům pro výstavu »pomáhal« pan učitel a pomáhal vydatně. Zrovna tak »umělé« ruční práce, pořádně místy ušmudlané a hodně někdy zbytečné, podobně sešity s úkoly — kolikrát jen ty ubohé děti přepisovaly ty učenosti, aby byl jejich úkol velmi dobrý, velmi úhledný, výstavní. K čemu to, pánové? Je cíl výchovy školské jenom v těchto hračkách? Nelze z celé vaší duševní práce nic jiného vystavit? Statistiku žactva podle d a l š í c h osudů v životě, g r a m o t n o s t obyvatelstva, oblíbenou četbu jeho; péči o děti slabomyslné, svépomocnou hygienu školní, statistiku a účinky styku školy s domovem. Vzorné pomůcky originální. Vzorný kabinet školní. Školní museum. Pokus o vzorné knihovny žákovské všech stupňů, od první třídy až pro nejstarší studenty. Pokus o vzorné knihovny učitelské, profesorské, knihovny obecní, krajinské, menšinové, pro inteligenta. Obrazárna českého inteligenta tu byla, knihovna ne — jakož byla kniha vůbec vzácným hostem na

výstavě. Činnost učitelstva mimo školu. Atd. Časopisy pro mládež i pro dospělé — kterýkoliv knihkupec, byl by, byv vyzván, knihy žádané dodal, knihovny zařídil sám.

Stesky by rostly do nekonečna. A bylo třeba stesky ty říci, aby nebyl maten lid nezdravou reklamou, aby se mu podruhé a jinde povrchnost a libovůle nevydávala za vzor dokonalosti a kázně práce. Opakuji, co jsem naznačil v poznámkách o umělecké stránce výstavy: pro lid jako pro děti: jenom nejlepší je dobré. —

Nedovedu si vůbec představit, jak by tato výstava byla možná bez tří školních budov, do nichž byla rozdělena a nacpána. A právě to, že bylo pro ni tak pohodlně podestláno, uškodilo jí. Pořadatelé napsali na jednu budovu »umění«, na druhou »průmysl«, na třetí »školství«, otevřeli vystavovatelům učebny a sály a o ostatní se tuze nestarali; tak bylo všecko spřeházeno a rozstrkáno. Postavili turniket a vybírali. A jsou s výstavou spokojeni, jak náleží. Říkají a píší to o ní sami velmi horlivě. Kdo však prohlédá nedostatky organisace a práce v kraji a městech severových. M. a přeje každé vážné práci sebe menšího, ale trvalého úspěchu, bude teprve tehdy spokojen, až opojení se vyšumí, až výstava bude roznesena, s tím, co z ní dobrého pozitivního v městě Příboře zůstane. A ještě poznámku. Výstava byla chystána ne celý rok; v tom tkví její povrchnost, ne úspěch. Výstavka čistě lokální, příbořská, byla by zatím na rychlo stačila a byla by přinesla zkušenosti k podniku, řekněme, za 3, za 5 let v širších, krajinských rozměrech. A tam potom mohlo býti všecko, nač nebylo nyní kdy. Bude se po této výstavě chtít ještě někomu »krajinsky« v naznačeném rámci pracovat?

K. B. Jehuda.

LISTÁRNA REDAKCE.

Referát o výstavě orlovské a mnoho jiných příspěvků pro komentář pro naprostý nedostatek místa odložili jsme pro příště.

Za redakci odpovídá Otakar Skýpala v Mor. Ostravě. — Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze. — Veškerá práva vyhrazena.